

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2016

30 studiepoeng

Fakultet for miljøvitenskap og teknologi

Institutt for matematiske realfag og teknologi

Arbeidsmarkeds kriminalitet og omdømmehåndtering i norsk byggebransje

Omdømmehåndtering med casen ”Aktiv Malerservice-saken”

Marie Hammer Iversen
Industriell Økonomi

**Arbeidsmarkeds kriminalitet og
omdømmehåndtering
i norsk byggebransje**

Omdømmehåndtering med casen "Aktiv Malerservice-saken"

Forord

Denne masteroppgaven markerer høsten 2016 avslutningen på min tid som student ved Norges miljø og biovitenskapelige universitet (NMBU) på Ås. Oppgaven har et omfang på 30 studiepoeng, og er siste del av det femårige studie Industriell økonomi. Denne masteroppgaven er en del av et samarbeidsprosjekt mellom Norges Politihøgskole (PHS) og NTNU. I den sammenheng har jeg fått god hjelp og veiledning av Rune Søfting (PHS), Jardar Lohne (NTNU) og Ola Lædre (NTNU). Veileder har vært førsteamanuensis ved NMBU Leif Daniel Houck.

Jeg vil rette en stor takk til Leif Daniel Houck for gode tilbakemeldinger underveis. Videre vil jeg takke Rune Søfting for uvurderlig god hjelp. Ditt motiverende vesen har gjort arbeidet med denne oppgaven veldig givende. Tusen takk til Ola Lædre og Jardar Lohne for et stort engasjement for oppgaven min.

Intervjuobjektene fortjener også en stor takk. Uten deres viktige bidrag ville ikke denne oppgaven ha kommet i mål. Det har vært ubeskrivelig motiverende å se deres engasjement.

Jeg vil takke Anne Margrete Hammer og Håkon Håversen for at dere alltid har stilt opp for meg, både som foreldre og som treningspartnere.

Tusen takk til Frøknene i Feminin & Fornem for flotte opplevelser og gode minner som aldri vil glemmes.

Til slutt vil jeg takke min ektemann, Kim Aleksander Hammer Iversen. Hjertelig takk for motiverende og oppløftende samtaler og for at du alltid får meg til å se det positive i alt.

Ås, 14. desember 2016

Marie Hammer Iversen

Sammendrag

Målet med denne masteroppgaven er å undersøke hvordan entreprenørene i norsk byggebransje håndterer omdømmet sitt overfor byggherren etter en avsløring av arbeidsmarkeds kriminalitet. Kriminalitetsformene skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking er en del av samlebegrepet arbeidsmarkeds kriminalitet. Ifølge Politiet florerer kriminelle aktører innen arbeidsmarkeds kriminalitet i norsk byggebransje. Arbeidsmarkeds kriminalitet forekommer, men omfanget av kriminaliteten er usikker. Det er avdekket lite forskning som kobler arbeidsmarkeds kriminalitet og omdømme sammen. Oppgaven tar utgangspunkt i tre forskningsspørsmål, hvor to ser på ulike aspekter ved omdømmehåndtering som følge av skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking. Hovedproblemstilling i denne masteroppgaven er:

Hvordan påvirker arbeidsmarkeds kriminalitet omdømmehåndteringen i norsk byggebransje?

Oppgaven avgrensers seg til å omhandle omdømmehåndtering i byggebransjen som følge av skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking. Geografisk ser oppgaven på forhold i Oslo. Oppgaven ser på tiltak to entreprenører har implementert for å imøtekomme utfordringer og finner mulige tiltak mot skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking. I tillegg ser oppgaven på hvilke tiltak de to entreprenørene som utsettes for skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking iverksetter for å ivareta omdømmet overfor byggherren.

Denne masteroppgaven er en utforskende studie, hvilket betyr at den undersøker et relativt ukjent fenomen. Først ble en litteraturstudie utført for å finne tidligere relevant forskning. Litteraturstudien skulle avdekke eventuelle kunnskapsgap og danne et grunnlag for oppgaven. Litteraturstudien verifiserte at det fantes lite tidligere forskning på feltet. Det ble gjennomført en litteraturstudie, en casestudie med tilhørende dokumentstudie, og semistrukturerte intervjuer med tolv intervjuobjekter for å besvare forskningsspørsmålene. Dataene intervjuene genererte omfatter gode og tydelige refleksjoner, og varierte vinklinger på forskningsspørsmålene.

Resultatene denne masteroppgaven kom frem til viser at det finnes et behov for ytterligere forskning på feltet. Oppgaven avdekket en rekke utfordringer tilknyttet skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking i norsk byggebransje, og mulige tiltak for å håndtere utfordringene. Samtidig avdekket oppgaven flere tiltak entreprenørene utførte for å ivareta omdømmet overfor byggherrene.

Emneord: Arbeidsmarkeds kriminalitet, omdømme, omdømmehåndtering, samfunnsansvar (CSR), hvitvasking, skatte- og avgiftskriminalitet

Summary

The goal of this thesis is to examine how building contractors in the Norwegian construction industry manages their reputation with the developer after work-related crime revelations. Tax evasion and money laundering collectively fall under the term “work-related crime”. According to the Norwegian Police, criminal actors flourish within the Norwegian Construction industry. Work-related crimes do occur, but to what extent is unknown. There is revealed little research linking the relationship between work-related crime and reputation. This thesis is based on three research questions, two of which examine different aspects of reputation management after revelation of tax evasion and money laundering. The main research question in this thesis is:

How does work-related crime affect reputation management in the Norwegian construction industry?

This thesis focuses on reputation management in the construction industry following revelations of tax evasion and money laundering. Geographically, this thesis focuses on conditions in Oslo. The thesis examines the measures that two building contractors have implemented to face the challenges and the possibilities of tax crimes and money laundering. Furthermore, the thesis examines what measures the two building contractors implement to maintain their reputation with their developer.

This thesis is an exploratory study. It examines a relatively unknown phenomenon. First, a literature study was carried out in order to discover earlier research that are relevant for this thesis. This was to uncover any knowledge gaps and create a foundation on which the thesis could be built. The literature study verified that there is little research on the issue. A literature study, a case study with an accompanying document study, and semi-structured interviews with twelve interviewees were carried out in order to answer the research questions. The data the interviews generated contains good and clear reflections, as well as varied perspectives.

The results of this thesis revealed that there is a need for further research in this field. The study uncovered several challenges regarding tax evasion and money laundering in the Norwegian construction industry, and possible measures to handle the challenges. Simultaneously, the study uncovered several measures that the building contractors implement to maintain their reputation with their developer.

Keywords: Work-related crime, reputation, reputation management, corporate responsibility (CSR), money laundering, tax evasion

Bibliotekside

Sidetall (inkl. vedlegg):	90
År:	2016
Emneord:	Arbeidsmarkeds kriminalitet, omdømme, omdømmehåndtering, samfunnsansvar (CSR), hvitvasking, skatte- og avgiftskriminalitet.
Keywords:	Work-related crime, reputation, reputation management, corporate responsibility (CSR), money laundering, tax evasion
Format:	A4
Tittel:	Arbeidsmarkeds kriminalitet og omdømmehåndtering i norsk byggebransje Omdømmehåndtering med casen "Aktiv Malerservice-saken"
Engelsk tittel:	Work-related Crime and Reputation Management in the Norwegian Construction Industry Reputation Management with the Case Study "Aktiv Malerservice"
Universitet:	Norges miljø og biovitenskapelige universitet.
Fakultet:	Fakultet for miljøvitenskap og teknologi.
Institutt:	Institutt for matematiske realfag og teknologi (IMT).
Studieretning:	Industriell økonomi.
Forfatter:	Marie Hammer Iversen.
Veileder:	Leif Daniel Houck, IMT, NMBU.
Litteratur:	Se litteraturhenvisning bak i oppgaven.

Innholdsfortegnelse

Forord	i
Sammendrag	iii
Summary	v
Innholdsfortegnelse	ix
Figurliste	xi
Tabelloversikt	xi
Kapittel 1: Innledning	1
1.1 Omdømmebygging og arbeidsmarkeds kriminalitet i Norge	1
1.1.1 Arbeidsmarkeds kriminalitet og Aktiv Malerservice-saken	2
1.1.2 Forebygging og etterforskning av arbeidsmarkeds kriminalitet i Norge.....	2
1.1.3 Aftenpostens fokus på arbeidsmarkeds kriminalitet	4
1.1.4 Tidligere forskning på arbeidsmarkeds kriminalitet og omdømmehåndtering	4
1.2 Begrepsavklaringer	5
1.3 Problemstilling	6
1.4 Avgrensning	6
1.5 Oppgavens oppbygging	7
Tabell 1 viser oppgavens oppbygging.	7
Kapittel 2: Metode	8
2.1 Forskningsmetode	8
2.2 Litteraturstudie	9
2.3 Dokumentstudier	10
2.3.1 Casespesifikke dokumentstudier	10
2.3.2 Ikke-casespesifikke dokumentstudier	11
2.4 Case-studie	11
2.4.1 Valg av Case – Aktiv Malerservice-saken	12
2.5 Intervju	13
2.5.1 Oppsummering av intervjuobjekter	15
2.6 Vurdering av reliabilitet og validitet	16
2.6.1 Reliabilitet	16
2.6.2 Validitet	17
2.7 Ethiske betraktninger	17
Kapittel 3: Teori	18
3.1 Omdømme	18
3.1.1 Identitet, image og omdømme	18
3.1.2 Medienes betydning for omdømme	20
3.2 Omdømmebygging og samfunnsansvar	20
3.3 Oppsummering av omdømme	21
3.4 Økonomisk kriminalitet	22
3.5 Arbeidsmarkeds kriminalitet	22
3.6 Ny forskrift om offentlige anskaffelser	24
3.7 Former for arbeidsmarkeds kriminalitet	25
3.7.1 Skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking	25
3.7.2 Brudd på Allmenngjøringsloven og arbeidsmiljøloven.....	28

3.7.3	Menneskehandel for utnyttelse til tvangsarbeid	28
3.7.4	Trygdesvindel	28
3.7.5	Ulovlig arbeid og bruk av uriktig eller falsk dokumentasjon	29
3.8	Oppsummering av kriminalitetsformer	29
3.9	Lover og forskrifter	30
Kapittel 4:	Resultater og diskusjon	32
4.1	Former for arbeidsmarkeds kriminalitet i byggebransjen i Norge.....	33
4.2	Utfordringer tilknyttet skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking og tiltak mot utfordringene	34
4.2.1	Uvisshet om omfang og organisering av kriminelle aktører.....	34
4.2.2	En seriøs byggebransje og påseplikten.....	35
4.2.3	Fiktiv fakturering og fiktive transaksjoner	36
4.2.4	Falsk eller reell identitet	37
4.2.5	Trefasemodellen	37
4.2.6	Tiltak for å håndtere utfordringene tilknyttet skatte- og avgiftskriminalitet	38
	og hvitvasking	38
4.3	Diskusjon	40
4.3.1	Uvisshet om omfang og organisering av kriminelle aktører.....	40
4.3.2	En seriøs byggebransje og påseplikten.....	41
4.3.3	Fiktiv fakturering og fiktive transaksjoner	43
4.3.4	Falsk eller reell identitet.....	43
4.3.5	Trefasemodellen	44
4.3.6	Tiltak for å håndtere utfordringene i norsk byggebransje tilknyttet skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking	44
4.4	Tiltak for å ivareta omdømmet	46
4.4.1	Konsekvenser for konsern A og B sitt omdømme overfor byggherren.....	46
4.4.2	Konsekvenser for byggebransjen sitt omdømme	47
4.4.3	Aftenpostens betydning for omdømme.....	48
4.4.4	Tiltak for å ivareta entreprenørens omdømme	49
4.5	Diskusjon	50
4.5.1	Konsekvenser for konsern A og B sitt omdømme overfor byggherren.....	50
4.5.2	Konsekvenser for byggebransjen sitt omdømme	51
4.5.3	Aftenpostens betydning for omdømme.....	52
Kapittel 5:	Oppsummering og konklusjon	53
5.1	Oppsummering	53
5.1.1	Former for arbeidsmarkeds kriminalitet i norsk byggebransje	53
5.1.2	Utfordringer tilknyttet hvitvasking og skatte- og avgiftskriminalitet og tiltak mot utfordringene	54
5.1.3	Tiltak for å ivareta omdømmet.....	55
5.2	Konklusjon	56
5.3	Anbefaling om videre arbeid	57
	Litteraturhenvisning:.....	58
	Vedlegg.....	67
	Vedlegg A: Casebeskrivelse.....	67
	Vedlegg B: Intervjuguide	69

Figurliste

Figur 1 Illustrasjon av sammenhengen mellom begrepene arbeidsmarkeds kriminalitet, økonomisk kriminalitet og skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking.....	5
Figur 2 Illustrasjon av sammenhengen mellom identitet, image og omdømme basert på Brønn og Ihlen (2009).....	19
Figur 3 Typisk interessentsammensetning	20
Figur 4 Illustrasjon av kontantstrømmen i hvitvaskingsprosessen frem til kontantuttak (Økokrim 2014).	26
Figur 5 Oversikt over organisering av resultater og diskusjon.....	32
Figur 6 Illustrasjon av kontantstrøm i Aktiv Malerservice-saken med Aktiv Malerservice som mellomledet.....	38

Tabelloversikt

Tabell 1 Oppgavens oppbygging.....	7
Tabell 2 Lover med høy relevans for oppgaven.....	30
Tabell 3 Forskrifter med høy relevans for oppgaven.....	31
Tabell 4 Kriminalitetsformer som forekommer i norsk byggebransje med relevante lover.	33
Tabell 5 Tiltak for å håndtere utfordringene tilknyttet skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking	39
Tabell 6 Oversikt over tiltak for å ivareta omdømmet.....	49

Kapittel 1: Innledning

Tema for denne masteroppgaven har sitt utspring i egen interesse for omdømme og etikk i norsk byggebransje. Tidlig våren 2016 hadde undertegnede et møte med veileder Leif Daniel Houck hvor etikk og omdømme i byggebransjen ble diskutert. Som følge av dette møtet ble Ola Lædre og Jardar Lohne ved NTNU kontaktet. Gjennom møter med Ola Lædre og Jardar Lohne kom undertegnede i kontakt med Rune Søfting ved Norges Politihøgskole. Resultatet av samtalene med disse ble at omdømmehåndtering og arbeidsmarkeds kriminalitet ble valgt som tema for denne masteroppgaven. Søfting har vært en viktig kilde til kunnskap der det ikke er avdekket tidligere forskning innen arbeidsmarkeds kriminalitet. Med sin oppdaterte kunnskap på feltet i norsk byggebransje har han vært til stor hjelp og nytte.

Innledningen tar for seg oppgavens bakgrunn. Tidligere forskning omtales før oppgavens problemstilling legges frem. Videre presenteres oppgavens avgrensninger og oppbygging.

1.1 Omdømmebygging og arbeidsmarkeds kriminalitet i Norge

Overordnet mål for denne oppgaven er å øke bevisstheten vedrørende omdømmehåndtering og arbeidsmarkeds kriminalitet i norsk byggebransje. Bygg og anleggsbransjen i Norge omsatte for 462 milliarder kroner i 2014. Omsetningen var størst i Oslo med 87,4 milliarder kroner i 2014 (Statistisk sentralbyrå 2016a).

Omdømmebygging er et område som stadig får et større fokus i både internasjonal og norsk forskning. Et økende antall virksomheter involverer omdømme i sine strategiplaner. Ifølge Brønn og Ihlen (2009) kan et godt omdømme være et konkurransefortrinn for en virksomhet. Omdømmebygging og samfunnsansvar henger ofte sammen, spesielt hvis en virksomhet blir utsatt for arbeidsmarkeds kriminalitet. Dhir og Vinen (2005) hevder at forbindelsen mellom omdømme og samfunnsansvar stadig blir sterkere.

I 2015 var antall anmeldte lovbrudd 352 238 (Politidirektoratet 2016). Av alle registrerte lovbrudd i 2015 utgjorde økonomisk kriminalitet 3 % (10 759 anmeldte lovbrudd). Økokrim mener at mørketallene er store (Politidirektoratet 2016; Økokrim 2015a; Økokrim 2015b). Schneider (2015) gjennomførte en undersøkelse med totalt 36 land, og kom frem til at det ble hvitvasket 13 % av Norges bruttonasjonalprodukt i 2015. Dette utgjør omtrent 413 milliarder kroner i Norge når BNP var 3177 milliarder kroner i 2015 (Statistisk sentralbyrå 2016b).

Pr. 30.09.2016 var det ansatt 9164 lønnede årsverk i norske Politidistrikt og særorgan (Politiet 2016). I samtale med Søfting kom det frem at disse Politiansatte skal dekke alle anmeldte saker. Med få personer på mange saker må Politiet arbeide smart, og bruke kost/nyttevurderinger for å fordele ressursene. Riksadvokaten støtter Politiet i å bruke kapasitet på å etterforske alvorlig kriminalitet som arbeidsmarkeds kriminalitet. Ifølge Søfting jobber Politiet

for å ramme bakmennene i kriminelle nettverk ved å beslaglegge verdier i saker som omhandler arbeidsmarkeds kriminalitet. Ved å ta bakmennene lammes det kriminelle nettverket. Dermed forhindrer man gjentakelser og at penger forsvinner ut av landet. Så fort de kriminelle klarer å ta ut pengene kontant mister Politiet oversikten over pengene. Ved å ta bakmennene før de rekker å organisere uttak av verdier sikres det bevis for lovbruddene og verdiene kommer til sin rett ved domfellelse (Ibid).

Politiet avdekker jevnlig multikriminelle nettverk med bakmenn som systematisk utfører arbeidsmarkeds kriminalitet (Økokrim 2014). Ifølge Søfting er kriminalitetsbildet dynamisk og komplekst. Signaler Politiet fanger opp er at de kriminelle tilpasser seg hvordan Politiet jobber. Det tar lang tid å etterforske økonomisk kriminalitet (Ibid). De kriminelle endrer modus for hvordan de utfører kriminaliteten, og de endrer strukturen og rollene innad i nettverkene. (Det Kongelige Justis- og Politidepartement 2011).

De kriminelles misbruk av legale virksomheter er en stor utfordring for norsk bygg- og anleggsbransje (Kripos 2014). Kripos påpeker at omdømmet til bransjen svekkes som en indirekte konsekvens av arbeidsmarkeds kriminalitet (Kripos 2015).

1.1.1 Arbeidsmarkeds kriminalitet og Aktiv Malerservice-saken

Som utgangspunkt for denne masteroppgaven har undertegnede begjært, og fått, innsyn i en straffesak som heretter kalles Aktiv Malerservice-saken. I begynnelsen av 2016 ble bakmannen (én person) i saken dømt av Borgarting lagmannsrett (2016) for hvitvasking og skatte- og avgiftskriminalitet til 5 års fengsel. Ifølge Søfting mistenker Politiet at domfellelsen er toppen av et isfjell. De mener at problemet er utbredt i bransjen. Aktiv Malerservice-saken beskrives i casebeskrivelsen, se vedlegg A.

1.1.2 Forebygging og etterforskning av arbeidsmarkeds kriminalitet i Norge

I arbeidet med å forebygge arbeidsmarkeds kriminalitet har fire statlige etater inngått et samarbeid som et ledd i regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet. Samarbeidet jobber i et team som kalles Samhandlingsorganet (Arbeids- og sosialdepartementet 2015). Etatene som samarbeider er Skatteetaten, Arbeidstilsynet, NAV og Politiet. I tillegg er Tollvesenet og Kemneren involvert i arbeidet.

Oslo Politidistrikt jobber ifølge Søfting med personfokus i sanntid for å ta bakmennene som organiserer kriminaliteten. Å operere i sanntid vil si at Politiet etterforsker de kriminelle aktørene mens de planlegger og gjennomfører de kriminelle handlingene. På den måten kan Politiet ta de kriminelle i aksjon. Dette bidrar til at det blir enklere å bevise lovbruddene. Grunnen til at Politiet opererer i sanntid er at de ønsker å beslaglegge stjålne verdier før

pengene tas ut i kontanter, og de mister oversikten over pengene. Politiet jobber for at pengene skal bli i norske banker frem til saken er ferdig etterforsket og en dom foreligger.

I arbeidet med å ta bakmennene går Politiet bevisst etter pengene og bakmennene. Med personfokus rammer de bakmenn som organiserer kriminaliteten tidlig i etterforskningen. Politiet beslaglegger bankkort, førerkort, kjøretøy, kontanter og sperrer bankkontoer. Da blir konsekvensen størst for bakmannen, som ikke får betalt ut lønn til sine ansatte eller tatt ut pengene kontant for å skjule kriminaliteten. Dette fører til at nettverket forsvinner og korthuset faller sammen. Driverne bak kriminaliteten mister pengene sine. På den måten stoppes drivkraften bak det kriminelle nettverket (Ibid). Utfordringen med å avdekke organisert økonomisk kriminalitet er ikke å finne enkelte lovbrudd, men å bevise at lovbruddene er strategisk planlagt og sammenkoblet (Økokrim 2015b).

Samhandlingsorganet er ifølge Arbeidstilsynet (2015) delt inn i fem sentre. I 2015 ble sentre i Oslo, Bergen og Stavanger startet opp, mens Trondheim og Kristiansand hadde oppstart i 2016. De ulike sentrene har ulikt fokus. I Oslo samarbeider etatene innen bygg- og anlegg med fokus på proffmarkedet. Her er det lagt vekt på å bygge opp et analyseteam som kartlegger personer og virksomheter som knyttes opp mot kriminelle nettverk eller enkeltsaker. I tillegg til analyseteamet har de i Oslo etablert en tverrfaglig uropatrolje i Samhandlingsorganet. Det er uropatroljen som utfører kontroller, tilsyn på byggeplasser og henter inn opplysninger (Arbeidstilsynet 2015).

Internkontroll og eksternkontroll av byggeprosjektene er viktig for å forebygge arbeidsmarkeds kriminalitet. Fordi disse kontrollene utføres av mennesker vil feil og mangler kunne forekomme. Eksternkontroll innebærer at kontrolletater, som for eksempel Arbeidstilsynet og Politiet, møter opp på byggeplass og kontrollerer blant annet HMS-kort, arbeids- og oppholdstillatelse. Internkontrollen er det entreprenøren eller byggherren som utfører blant annet på bakgrunn av påseplikten i Forskrift om informasjons- og påseplikt og innsynsrett. Internkontrollen er pålagt byggherren, men ofte delegeres den til entreprenøren. Påseplikt innebærer at *"det skal iverksettes systemer og rutiner for å undersøke og om nødvendig følge opp at allmenngjøringsforskrifter etterleves"* (Arbeids- og sosialdepartementet 2008). Her sjekkes bakgrunnen til underentreprenørene, blant annet at de er momsregistrert og at de betaler skatter og avgifter i henhold til Skattebetalingsloven (Skattebetalingsloven 2005). Internkontroll forekommer også ved at entreprenørene prekvalifiserer sine underleverandører. Entreprenørene som det ble snakket med i forbindelse med denne oppgaven krever at alle sine underleverandører er registrert i Startbank. Startbank er ifølge Achilles (2016) et leverandørregister som skal støtte lovlidige entreprenører med oppdatert og kontrollert leverandørinformasjon.

1.1.3 Aftenpostens fokus på arbeidsmarkedskriminalitet

Arbeidsmarkedskriminalitet har blitt mye omtalt i media de senere årene. Aftenpostens serie om Grå Økonomi omtaler ulike former for arbeidsmarkedskriminalitet i byggebransjen (Einar Haakaas 2014-2015). Gjennom 45 artikler i avisens papirutgave fra 26.mars 2014 til 7. april 2015 setter Aftenposten denne typen kriminalitet på dagsordenen. Aftenpostens dekning av arbeidsmarkedskriminalitet dekker flere aspekter ved denne formen for kriminalitet i norsk byggebransje. Journalisten som har skrevet store deler av artikkelserien Grå Økonomi har fått innsyn i Aktiv Malerservice-saken. Som konsekvens av at arbeidsmarkedskriminalitet omtales i media blir det nødvendig å håndtere utfordringene som følger på en ryddig måte for å ivareta entreprenørenes omdømme. Studiet av sakspapirene i Aktiv Malerservice-saken har vist at omtalen Aftenposten har gitt stemmer overens med dommen i saken. Alle intervjuobjektene som har deltatt i arbeidet med denne masteroppgaven påpeker hvor viktig kampen mot arbeidsmarkedskriminalitet er for norsk byggebransje. Medias oppmerksomhet er fortsatt rettet mot kriminalitet i norsk byggebransje. Flere aviser har nylig omtalt saken om Nye Veier og det korrupsjonssiktede selskapet som bygger Follobanen i Akershus Fylke så sent som i november 2016 (Aftenposten 2016).

1.1.4 Tidligere forskning på arbeidsmarkedskriminalitet og omdømmehåndtering

Litteraturstudien i denne masteroppgaven avdekket få studier som går direkte på forholdet mellom arbeidsmarkedskriminalitet og omdømmehåndtering. Det finnes noe relevant litteratur innen hvert av feltene separat.

Omdømmehåndtering i virksomheter er et felt som det forskes på i takt med at oppmerksomheten på feltet øker. Innenfor omdømmehåndtering finnes det en del litteratur som ansees som relevant for denne masteroppgaven. Det finnes litteratur som beskriver omdømmebygging for virksomheter. Dette er litteratur som ansees som relevant.

Arbeidsmarkedskriminalitet har et stort fokus hos de offentlige etatene i Norge. Samhandlingsorganet deltar aktivt i arbeidet mot arbeidsmarkedskriminalitet, men det er avdekket lite forskning på norske forhold. Det finnes rapporter fra Samhandlingsorganet som beskriver forholdene i Norge sett fra etatenes perspektiv. Ifølge Rune Søfting viser disse rapportene situasjonen slik den var da de ble skrevet, men fordi de kriminelle endrer modus vil ikke alt som står i rapportene være oppdatert. Deler av rapportene er direkte feil. Disse delene er utelukket fra denne oppgaven.

1.2 Begrepsavklaringer

Noen begreper som benyttes i denne oppgaven forklares i det følgende delkapittelet.

Arbeidsmarkeds kriminalitet

“er brudd på norske lover om lønns- og arbeidsforhold, trygde-, og skatte- og avgiftskriminalitet eller organisert kriminalitet som minimaliserer produksjonskostnadene for varer og tjenester i Norge og dermed undergraver norske samfunnsstrukturer og virker konkurransevridende” (Økokrim 2014).

Begrepet arbeidsmarkeds kriminalitet omfatter flere kriminalitetsformer, blant annet skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking. Når begrepet arbeidsmarkeds kriminalitet benyttes videre i denne oppgaven brukes det som en samlebetegnelse på skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking, dersom ikke Økokrims definisjon nevnes spesielt.

Økonomisk kriminalitet kjennetegnes ved at *“den rammer økonomiske eller ideelle samfunnsinteresser og store organisasjoner som finansinstitusjoner eller industriselskaper”*. Ikke all økonomisk kriminalitet er arbeidsmarkeds kriminalitet, men noe økonomisk kriminalitet innebærer arbeidsmarkeds kriminalitet. Skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking kobles sammen med arbeidsmarkeds kriminalitet og økonomisk kriminalitet slik figur 1 viser.

Ifølge Utlendingsloven (2008) er en tredjelandsborger *“enhver person som ikke er unionsborger i henhold til artikkel 20 nr. 1 i TEUV, og som ikke er borger av en stat som deltar i denne forordning i henhold til en avtale med Den europeiske union”*.

Figur 1 Illustrasjon av sammenhengen mellom begrepene arbeidsmarkeds kriminalitet, økonomisk kriminalitet og skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking

1.3 Problemstilling

Formulering av oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål ble til over tid. Den endelige problemstillingen ble fastsatt i juni 2016, mens den endelige ordlyden på forskningsspørsmålene ble først klar i september 2016. Dette skyldtes at det viste seg et behov for å spesifisere og konkretisere forskningsspørsmålene.

Hovedfokuset i denne masteroppgaven vil ligge på skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking i norsk byggebransje. Det skal undersøkes hvordan kriminaliteten påvirker omdømmehåndteringen til entreprenørene overfor byggherren. Saken casen omhandler inneholder skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking. Hovedproblemstilling i denne masteroppgaven er:

Hvordan påvirker arbeidsmarkeds kriminalitet omdømmehåndteringen i norsk byggebransje?

For å besvare hovedproblemstillingen søkes følgende forskningsspørsmål besvart:

1. Hvilke former for arbeidsmarkeds kriminalitet forekommer i norsk byggebransje?
2. Hva er utfordringene i forbindelse med hvitvasking og skatte- og avgiftskriminalitet i norsk byggebransje, og hvilke tiltak iverksettes mot utfordringene?
3. Hvilke tiltak iverksettes av entreprenørene når hvitvasking og skatte- og avgiftskriminalitet oppdages for å ivareta omdømme?

1.4 Avgrensning

Når det gjelder arbeidsmarkeds kriminalitet henviser Søfting og intervjuobjektet hos Politiet til at vi har med organisert økonomisk kriminalitet å gjøre, med forgreninger til blant annet menneskehandel og narkotikasalg. Gjennom flere år har de kriminelle infiltrert den profesjonelle delen av byggebransjen ved bruk av ulovlig arbeidskraft og fiktive underleverandører (Ibid). I tillegg er det avdekket strukturer i nettverkene hvor hovedmålet er å snylte staten for skatter og avgifter i milliardklassen (Økokrim 2015a). I denne masteroppgaven er det valgt å avgrense oppgaven til å kun se på skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking innen arbeidsmarkeds kriminalitet i proffmarkedet i byggebransjen i Oslo. Unntaket gjelder i forskningsspørsmål 1 hvor andre kriminalitetsformer inkluderes.

Det vil kun fokuseres på entreprenørens omdømme sett fra byggherrens perspektiv, og hvordan entreprenøren jobber for å ivareta omdømmet. Dette valget ble tatt på bakgrunn av at det som oftest er entreprenøren som får presseoppslag. Antall intervjuobjekter er avgrenset til to store norske entreprenører, tre byggherrer som var involverte og tre byggherrer som ikke var direkte involvert i Aktiv Malerservice-saken. I tillegg ble en Politioverbetjent

intervjuet. Det ble intervjuet flere intervjuobjekter hos hver entreprenør slik at det totale antallet intervjuer ble tolv.

1.5 Oppgavens oppbygging

Tabell 1 viser oppgavens oppbygging.

Kapittel 1	Innledning av oppgaven. Her presenteres oppgavens tema, bakgrunn, aktualitet og problemstilling. Avgrensningene som ligger til grunn for arbeidet presenteres.
Kapittel 2	Metode. Her presenteres valgte forskningsmetoder. Kapitlet tar for seg gangen i forskningen, valg av case, samt casens omfang.
Kapittel 3	Teori. Tidligere forskning presenteres. Kapitlet gir innsikt i eksisterende litteratur på feltet.
Kapittel 4	Resultater og diskusjon. Relevante funn for å besvare problemstillingen presenteres, samtidig som ny kunnskap på feltet legges frem. Funnene diskuteres opp mot forskningsspørsmålene.
Kapittel 5	Konklusjon. Her trekkes trådene sammen og oppgavens essens oppsummeres ut med bakgrunn i resultatene og diskusjonen. Forslag til videre arbeid presenteres.

Tabell 1 Oppgavens oppbygging

Kapittel 2: Metode

Metodekapittelet belyser relevante forskningsmetoder, og hvorfor de ulike metodene er benyttet. Forskningsmetodene som er benyttet i forskningsarbeidet med denne masteroppgaven er:

- Litteraturstudie
- Dokumentstudie, Omhandlet blant annet rapporter utarbeidet av Kripos, Økokrim og Arbeidstilsynet
- Case-studie, Aktiv Malerservice-saken. Omhandlet sakspapirene i saken og avisartikler i Aftenposten
- Intervju, 12 intervjuer totalt. Det ble gjennomført 5 intervjuer med entreprenørene, 3 med byggherrer som var involvert og 3 byggherrer som ikke var involvert i saken. Det tolvte intervjuet var med en Politioverbetjent.

Metodekapittelet bidrar til å sikre oppgavens åpenhet, validitet og reliabilitet. Først begrunnes valg av forskningsmetode. Deretter beskrives litteraturstudie, dokumentstudier, og case-studie før intervju fremstilles. Forskningens reliabilitet og validitet tas så opp, før etiske betraktninger legges frem.

2.1 Forskningsmetode

For å velge metode i et forskningsprosjekt bør en ta hensyn til problemstillingens relevans, og hvilke informasjonskilder som er tilgjengelige. Kvalitative metoder søker å gå i dybden og vektlegger betydning, mens kvantitative metoder er tallbaserte og viser utbredelse uten å gå i dybden (Thagaard 2013). Et mål for kvalitativ forskning er å utvikle forståelsen av sosiale fenomener tilknyttet personer og situasjoner i deres sosiale virkelighet (Dalen 2004; Dalland 2012; Thagaard 2013). Dette målet samsvarer med målet i denne masteroppgaven om å øke bevisstheten på arbeidsmarkeds kriminalitet og omdømmehåndtering i byggebransjen.

Ifølge Thagaard (2013) egner kvalitative metoder seg godt til forskning der det stilles store krav til åpenhet og fleksibilitet, og på områder hvor det finnes lite forskning fra før. Som nevnt i innledningskapittelet er det avdekket svært lite forskning innenfor arbeidsmarkeds kriminalitet og hvordan det påvirker omdømmehåndteringen til entreprenørene i byggebransjen. På grunn av at det ble avdekket lite tidligere forskning kan kvalitative metoder gi en realistisk fremstilling.

Yin (2014) omtaler flere prinsipper tilknyttet innsamling av data. I den sammenheng blir viktigheten av å bruke flere kilder til innsamlingen av data satt i fokus. Triangulering fører til at dataenes reliabilitet og validitet styrkes. I arbeidet med denne masteroppgaven dannes det først et bilde av eksisterende kunnskap ved bruk av litteraturstudie. Deretter studeres

virkeligheten ved bruk av case-studie, dokumentstudie og intervjuer. Å bruke metoder på denne måten kalles metodetriangulering, som tas i bruk for å validere intervjudata (Ryen 2002). Videre er datatriangulering tatt i bruk gjennom å intervjuer fire ulike grupper intervjuobjekter (Dalen 2004; Yin 2014). De fire gruppene er

- Entreprenør
- Byggherre involvert i saken
- Byggherre ikke involvert i saken
- Politi

Seale (1999) hevder at triangulering kan være med på å avgjøre nøyaktigheten i data fra intervjuer ved å øke følsomheten i forholdet mellom virkeligheten og intervjuobjektene beretninger.

2.2 Litteraturstudie

For å forberede det videre arbeidet var det viktig å få en oversikt over tidligere forskning. Selv om det ble avdekket lite forskning som kobler arbeidsmarkeds kriminalitet og omdømme sammen, finnes det forskning på temaene separert. Det ble avdekket litteratur om omdømmebygging i virksomheter i boken *Åpen eller Innadvendt* skrevet av Brønn og Ihlen (2009). Denne boken ble brukt som et utgangspunkt for videre litteratursøk.

På arbeidsmarkeds kriminalitet ble det funnet noen få relevante kilder. Disse kildene er forankret gjennom erfaring fra Politiet og noen rapporter, og støtter opp under teorien som ble funnet i fagbøker på Politihøgskolens bibliotek. Noen deler av rapportene fra Økokrim er utdaterte, og inneholder direkte feil. Der dette er faktum har Oslo Politidistrikt og Rune Søfting ved Norges Politihøgskole supplert med sin oppdaterte kunnskap. Sett fra et vitenskapelig perspektiv vil derfor noe av kunnskapen til Politiet ikke være forankret i forskning. Den utgåtte kunnskapen i Økokrims rapporter kommer ikke frem i teorikapittelet.

For å finne relevant litteratur ble det foretatt et systematisk litteratursøk. Først begynte jobben med å finne gode søkeord. I denne sammenheng ble biblioteket ved Politihøgskolen (PHS) kontaktet for å få tilgang til databasene NMBU ikke hadde tilgang til. Deretter ble søkemotorer som Bibsys Ask, Google Scholar, Idunn, Duo, Oria og PIA tatt i bruk for å søke etter relevant litteratur. For å ha tilgang til alle søkemotorene, inkludert Politihøgskolens digitale arkiv (PIA), måtte deler av litteratursøkingen foregå på nettverket til PHS i Oslo. Søkeordene som ble benyttet var (benyttede engelske faguttrykk i parentes):

- Hvitvasking (Money laundering)
- Arbeidsmarkeds kriminalitet (Work-related crime)
- Skatte- og avgiftskriminalitet (Tax evasion)
- Omdømme (Reputation)

- (Langsiktig) Merkevarerbygging ((Long term) Branding)
- Samfunnsansvar, CSR (corporate responsibility, CSR)

For å snevre inn søkeresultatene ble det søkt med ulike kombinasjoner av søkeordene. Alle søkeresultater ble sortert etter høy, middels og lav relevans. Denne relevansoppdelingen skulle gjøre arbeidet med å gå igjennom søkeresultatene i etterkant smidig og effektiv. Men med et tema med lite tidligere forskning ble det få søkeresultater å sortere.

2.3 Dokumentstudier

Gjennom studier av eksisterende dokumenter kan en tilegne seg kunnskaper om hendelsesforløp, tidsperspektiv og stedsbestemmelser. Dokumentstudier har tradisjonelt sett blitt sett på som en ikke-påtrengende metode der empiriske data samles uten å involvere ikke-forskende deltakere (Tjora 2012). Dokumentene som ble studert i arbeidet med denne masteroppgaven var både casespesifikke og ikke-casespesifikke for å øke forståelsen. De casespesifikke dokumentene omhandlet alt ifra avhør til dom i etterforskningen av Aktiv Malerservice-saken.

De ikke-casespesifikke dokumentene, rapportene til Politiets etater (KRIPOS 2015; R. K. Andersen 2014; Skatteetaten 2012; Økokrim 2015; Økokrim 2014), omhandlet situasjonsbeskrivelser, vurderinger, trendrapporter og trusselvurderinger av situasjonsbildet i Norge. Rapportene er skrevet mellom 2014 og 2016. Fordi de kriminelle endrer modus er ikke alle rapportene oppdaterte i forhold til dagens modus. Noe av det som står i de eldste rapportene er direkte ifølge Søfting. Både de casespesifikke og det ikke-casespesifikke dokumentstudie danner grunnlaget for resultatene i forskningsspørsmål 1 og 2.

Faktum er at i saken som berøres av denne masteroppgaven har én person blitt dømt. I saker hvor Politiet er involvert, og gråsonen mellom lovlig og ulovlig berøres, bør intervjuer inneha mye kunnskap om forholdene og om sakene som berøres. På den måten styrker intervjueren intervjuobjektens tillitt. Dermed var det helt avgjørende med svært god kjennskap til Aktiv Malerservice-saken og alle rapportene før intervjuene fant sted.

2.3.1 Casespesifikke dokumentstudier

De casespesifikke dokumentene, sakspapirene, har en omfattende beskrivelse av hele forløpet av de kriminelle handlingene og saksgangen forøvrig, og dermed har studie av disse vært uunnværlig. Sakspapirene fra Politiet hadde et omfang på 27 061 sider i PDF-format. For å komme igjennom alle sidene i sakspapirene ble det bladd igjennom og lest der det var noe relevant. Dokumentet var bygget opp som en samlefil, hvor flere filer var slått sammen til en. Dette førte til at dokumentet fremsto som uoversiktlig og vanskelig å finne frem i. Dokumentet

besto av bevismateriale, referat fra avhør, dom og andre dokumenter tilknyttet etterforskningen av saken.

I det casespesifikke dokumentstudiet ble potensielle intervjuobjekter funnet. Til slutt ble ikke alle de potensielle intervjuobjektene intervjuet, men virksomhetene var de samme. Det var viktig å kjenne saken, og tilhørende dokumenter, meget godt før intervjuene, både for å stille gode spørsmål og for å få en realistisk oppfatning av hvorvidt intervjuobjektene var åpne og ærlige eller ikke i intervjuene.

2.3.2 Ikke-casespesifikke dokumentstudier

De ikke-casespesifikke dokumentene omfatter rapporter utarbeidet av Politiet, Kripos, Skatteetaten, Arbeidstilsynet, Økokrim, NAV og Kemneren. Etatene utarbeider rapporter hver for seg og samarbeidsrapporter på tvers av etatene. Rapportene som ble studert var Samhandlingsorganets situasjonsbeskrivelse (Økokrim 2014), Økokrims Trusselvurdering fra 2015 (Økokrim 2015b), FAFOs rapport om privatmarkedet i byggebransjen (R. K. Andersen 2014), Kripos sin trendrapport for 2016 (Kripos 2015) og Kripos sin situasjonsbeskrivelse av kriminalitet i bygg- og anleggsnæringen (Kripos 2014). Av disse rapportene er det FAFOs rapport om privatmarkedet i byggebransjen (R. K. Andersen 2014) og Kripos sin situasjonsbeskrivelse av kriminalitet i bygg- og anleggsnæringen (Kripos 2014) som kun tar for seg byggebransjen. De øvrige rapportene inneholder eksempler og noen avsnitt om forholdene i norsk byggebransje, men omtaler ellers arbeidsmarkedskriminalitet generelt.

Noen av disse rapportene viser ikke dagens situasjon nøyaktig nok. De kriminelle endrer modus for hvordan de skal skjule kriminaliteten kontinuerlig. For å få innsyn i dagens situasjon har Søfting hatt en viktig rolle. Han har jobbet med arbeidsmarkedskriminalitet fra da Politiet begynte å arbeide med feltet, og er en av få personer i norsk Politi som har god oversikt på dette feltet (Ibid).

2.4 Case-studie

Ifølge Andersen (2013) ligger styrken til et case-studie i forståelsen og forklaringer av handlinger. Muligheten til å hente ut mye og detaljert informasjon er case-studiens hovedstyrke, spesielt i forskning som tar opp et lite berørt tema. En av flere misforståelser rundt bruk av case-studie er ifølge Flyvbjerg (2001) at case-studier ikke gir grunnlag for generalisering. Tids- og stedsavhengige resultater svekker etterprøvbareheten, som igjen kan tolkes dit at resultatene ikke kan overføres til andre situasjoner eller prosjekter.

Utfordringen ved denne casen, i forhold til tids- og stedsavhengighet, håndteres gjennom å intervju intervjuobjekter med ulike perspektiver på saken. De ulike intervjuobjektene var involvert på ulike tidspunkter. Casen gir grunnlag for å finne ut hvordan

entreprenørene arbeider med omdømmehåndteringen. Videre viser arbeidet med casen hvordan entreprenørene har endret håndteringen av omdømmet overfor byggherren som følge av at arbeidsmarkeds kriminalitet ble satt på dagsorden av Aftenposten. Fordi et godt omdømme bygges opp over lang tid, men kan rives ned på brøkdelen av et sekund, vil kontinuitet være avgjørende i omdømmehåndteringen (Brønn & Ihlen 2009; Gotsi & Wilson 2001). Dermed blir resultatene mindre tidsavhengige. På grunnlag av det Andersen (2013) hevder er styrken til et case-studie egner det seg med et case-studie i denne oppgaven.

2.4.1 Valg av Case – Aktiv Malerservice-saken

For å belyse problemstillingen var det ønskelig med en case som kunne vise dagens forhold i byggebransjen. Ved å velge en straffesak hvor domfellelse nylig hadde falt som case øker aktualiteten og reliabiliteten til denne masteroppgaven. De faktiske forholdene tilknyttet skyldspørsmålet er bevist. Fordi arbeidsmarkeds kriminalitet dreier seg om organisert økonomisk kriminalitet ble en sak med skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking ansett som et godt utgangspunkt. Dette kom undertegnede frem til i samråd med Rune Søfting ved Norges Politihøyskole (PHS). For å komme frem til hvilken sak som var mest relevant for problemstillingen ble flere kriterier satt. Kriteriene var som følger:

- Alle involverte entreprenører skal være kjente i norsk byggebransje
- De involverte byggherrene skulle være flergangsbyggherre for entreprenørene
- De tiltalte i saken skulle være dømt
- Saken skulle involvere entreprenører i ulike byggeprosjekter
- Saken skulle ha geografisk tilhørighet i Oslo

I arbeidet med å finne en relevant sak ble Rune Skjold, avdelingslederen i Politiets miljøavdeling, kontaktet. Gjennom møter med han og Søfting kom vi frem til en sak som passet kriteriene bra. For å få tilgang til saken måtte undertegnede signere en taushetserklæring med Politiet. Denne prosessen tok tid, da det ble avvirket ferie og oppstart etter ferien midt i prosessen.

Navn på intervjuobjekter, personopplysninger og saksgang er taushetsbelagt etter Straffeloven § 121, Politilovens § 24 og Politiinstruksens § 5-5. Derfor vil ikke dette komme frem i denne masteroppgaven. Det foreligger mye informasjon om saken i Aftenposten. Alt som står på trykk i avisen regnes som allmenn kjent. Kun informasjon av relevans for oppgaven vil komme frem i denne masteroppgaven.

Valg av case falt på Aktiv Malerservice-saken. Vedlegg A beskriver casen. Taushetsplikten har ikke påvirket beskrivelsen av casen slik den står, da personopplysninger og saksgang ikke ansees som relevant. I Aktiv Malerservice-saken er én person dømt. Vedkommende omtales som bakmannen.

2.5 Intervju

Ifølge Yin (2014) er intervjuet en av de viktigste kildene for å tilegne seg kunnskap og informasjon i et case-studie. Ved å ta i bruk semistrukturerte intervjuer kan saken sees fra ulike vinkler, samtidig som store mengder informasjon samles på kort tid. Semistrukturerte intervjuer lar intervjuobjektet utdype temaer, selv om hovedspørsmålene er satt opp på forhånd. Det er ikke en fast rekkefølge for og formulering av spørsmålene (Ryen 2002). Dette gir mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål. Muligheten til å stille oppfølgingsspørsmål var en fordel i denne masteroppgaven. Da det var en mulighet at svarene intervjuobjektene ga ikke var ærlige, eller at mer detaljerte svar var ønsket.

Det ble utarbeidet en intervjuguide, se Vedlegg B. Denne ble ikke sendt i sin helhet til intervjuobjektene i forkant av intervjuet. Dersom intervjuobjektene etterspurte mer informasjon fikk de tilsendt det. Bakgrunnen for at intervjuguiden ikke ble tilsendt intervjuobjektene, med mindre de forespurte det, var faren for at de ikke ville svare ærlig og for at intervjuobjekter i samme virksomhet ikke skulle samkjøre svarene sine. Alle intervjuobjektene fikk tilsendt bakgrunn for oppgaven og tema for intervjuet, se vedlegg B.1.

Totalt ble det gjennomført 12 intervjuer i arbeidet med denne masteroppgaven. Fem av intervjuene var med entreprenørene, 3 hos konsern B og 2 hos konsern A. 3 byggherrer som var involverte i Aktiv Malerservice-saken og 3 byggherrer som ikke var involvert i saken ble intervjuet.

I tre av intervjuene ønsket intervjuobjektene mer informasjon før intervjuene fant sted. En i Konsern A og en i Konsern B ville vite mer om bakgrunnen til oppgaven. Den tredje, i konsern A, ville se alle spørsmålene før et telefonintervju. Det første intervjuet med konsern A var gjennomført før den andre i konsern A fikk tilsendt spørsmålene. Intervjuobjektet i det første intervjuet visste ikke at det skulle intervjues flere i konsern A. På grunnlag av dette kan det tyde på at intervjuobjektene i konsern A ikke var samkjørte i svarene sine.

Alle intervjuobjektene som ble forespurt stilte opp til intervju i løpet av relativt kort tid, maksimalt to uker etter forespørsel var sendt. Henvendelse om å stille til intervjuer ble i første omgang sendt ut 15. september 2016. Andre runde med henvendelser til de ikke-involverte byggherrene ble sendt ut 10 oktober 2016. Alle intervjuene ble gjennomført i løpet av en måned fra 23. September 2016 til 21. oktober 2016.

Ettersom intervjuobjektene hadde ulik tilhørighet til saken var det ikke like stor relevans i alle spørsmål for alle. Intervjuet med Politiet skulle gå i dybden rundt forskningsspørsmål 1 og 2. Intervjuene med entreprenør og byggherre gikk i dybden på forskningsspørsmål 2 og 3. Spørsmålene til entreprenøren og byggherren ble stilt fra ulik synsvinkel, men handlet om den samme problematikken. De byggherrene som var involvert i Aktiv Malerservice-saken fikk spørsmål tilknyttet saken og omdømmehåndteringen i etterkant av den. Mens byggherrene

som ikke var involvert i Aktiv Malerservice-saken ble stilt spørsmål som tok hensyn til at de ikke var involvert i saken.

Intervjuobjektene fikk utdype ekstra der de selv opplevde det som relevant og nødvendig. Dersom intervjuobjektene ga tynne eller uklare svar ble det stilt oppfølgingsspørsmål. Da dette er en sak som kunne være sår ble det avgjørende å trå varsomt. Samtidig var det viktig å stille spørsmålene på en måte som inviterte til forklarende svar uten at intervjuobjektene følte seg presset til å utdype svarene. Det ble valgt å bruke tid på å skape tillitt mellom intervjueren og intervjuobjektene for å sikre så ærlige svar som mulig.

I arbeidet med å velge ut intervjuobjekter har det blitt fastsatt visse kriterier, som alle intervjuobjektene måtte innfri. Metoden som ble benyttet kalles "karriereutvelging" (Dalen 2004). Kriteriene som ble lagt til grunn i utvelgelse av intervjuobjektene var:

- Intervjuobjektene skulle ha kjennskap til saken som tas opp
- Intervjuobjektene skulle ha ulike innfallsvinkler
- Intervjuobjektene skulle ha kjennskap til den kriminelle handlingen

Sakspapirene fra Aktiv Malerservice-saken ble brukt som utgangspunkt til å velge ut hvilke entreprenører som skulle intervjues ut ifra kriteriene over. De øvrige intervjuobjektene ble forespurt på bakgrunn av deres virksomhets rolle i saken. Unntaket var byggherrene som ikke var involverte i Aktiv Malerservice-saken. De ble forespurt på bakgrunn av kriterie 2 og 3.

Ifølge Dalen (2004) kan det være hensiktsmessig å intervju mer enn én intervjuobjektgruppe, datatriangulering. For å se saken fra flere sider, og dermed gi et mer reelt bilde av virkeligheten, ble det i denne masteroppgaven valgt ut intervjuobjekter fra

- Politiet
- Entreprenører i Aktiv Malerservice-saken
- Involverte byggherrer i Aktiv Malerservice-saken
- Ikke-involverte byggherrer i Aktiv Malerservice-saken

I utgangspunktet var det ønsket å ha 9 intervjuobjekter, men etter at åtte intervjuer var gjennomført viste det seg et behov for flere ikke-involverte byggherrer som intervjuobjekter enn først antatt. Dermed ble fire intervjuer til gjennomført slik at det totalt ble gjennomført 12 intervjuer. Alle intervjuene varte mellom 20 og 45 minutter. Intervjuobjektene fikk velge tid og sted for intervjuet. Intervjuene på under 30 minutter utgjorde to intervjuer, og var med byggherrer som ikke var involvert i Aktiv Malerservice-saken.

Under 10 av 12 intervjuer ble det tatt lydopptak. Ved å ta opp intervjuet sikres det at meningen ved det som blir sagt bevares. Dette førte til at intervjuet fikk en mer avslappet ramme da det ble en samtale, og ikke en utspørring. En mulig ulempe med lydopptak var at noen intervjuobjekter kunne holde tilbake informasjon, og senke detaljeringsgraden i svarene sine. Derimot sikrer lydopptak rett sitering, og dermed virker det også betryggende på

intervjuobjektene. I de intervjuene hvor det ikke ble tatt lydopptak ble det tatt notater underveis som ble skrevet ut samme og påfølgende dag. For å skape en avslappet og behagelig atmosfære ble alle intervjuene innledet med en introduksjon, før tema for oppgaven ble gått i gjennom. Dermed ble intervjuobjektet tryggere i rammene rundt intervjuet.

For å sikre at intervjuobjektene budskap ble oppfattet riktig ble det sendt ut referat til alle intervjuobjektene i etterkant av intervjuene. Alle intervjuene som ble tatt opp ble transkribert i etterkant, og der det ikke ble tatt lydopptak ble et referat skrevet ut ifra notatene fra intervjuet. Før dette ble brukt i det videre arbeidet ble det tilsendt intervjuobjektene for skriftlig godkjenning. I tillegg ble aktiv lytting brukt flittig for å motivere til så ærlige svar som mulig. Intervjueren stilte kontrollspørsmål for å sikre rett forståelse av budskapet. Alle intervjuene ble avsluttet ved at intervjuobjektet fikk spørsmål om de hadde noe mer å legge til, og om de var tilgjengelige for spørsmål ved en senere anledning.

2.5.1 Oppsummering av intervjuobjekter

Totalt ble det gjennomført 12 intervjuer i arbeidet med denne masteroppgaven.

- 3 intervjuer med konsern B, inkludert konsernsjef.
- 2 intervjuer med konsern A, inkludert konsernsjef.
- 3 intervjuer med involverte byggherrer.
- 3 intervjuer med ikke-involverte byggherrer.
- 1 intervju med Politiet

2.6 Vurdering av reliabilitet og validitet

Silverman (2011) og Dalland (2012) hevder at validitet og reliabilitet er sentrale begreper i kvalitetssikring av forskningens troverdighet. Både Silverman (2011) og Corbin & Strauss (2008) argumenterer for at kvaliteten i kvalitativ forskning er avhengig av troverdighet. I dette delkapittelet vil reliabilitet og validitet tas opp og relateres til arbeidet med denne masteroppgaven. Videre vil etiske betraktninger legges frem.

2.6.1 Reliabilitet

Reliabilitet handler om vurdering av forskningens pålitelighet. Dersom en annen forsker etterprøver resultatene og benytter de samme metodene, skal vedkommende komme frem til samme resultat (Thagaard 2013). Gitt at det skilles tydelig på forskeren sine meninger og den empiriske dataen er kunnskapen forskeren har er en ressurs (Tjora 2012). I denne oppgaven var en forholdsvis stor fallgrube at intervjuobjektene, som ikke var Politi, i noen tilfeller ikke ønsket å fortelle den hele og reelle sannheten. De kunne ønske å minimere svekkelsen av firmaets omdømme. Dermed var muligheten for å stille oppfølgingsspørsmål essensiell. På den måten kom det frem på en informativ måte hvordan intervjuobjektet så på saken.

Utvalget av intervjuobjekter var sentralt for å bygge troverdighet i forskningen. Intervjuobjektene representerer flere sider av saken. Dette bidro til å øke påliteligheten i forskningen. Utfordringen med semistrukturerte intervjuer er at kun spørsmålene nedfelt i intervjuguiden kun vil kunne gjennomføres helt likt senere. Kjemien og interaksjonen mellom intervjuobjektene og intervjueren er ikke mulig å reprodusere.

Å være bevisst hvilke fallgruver som finnes var essensielt for å minske feilkildene i oppgaven. Dermed var viktigheten ved å bygge tillitt tidlig i intervjuene meget vesentlig for å få så ærlige svar som mulig. Alle intervjuobjekter er anonymisert. Denne kombinasjonen, med åpne spørsmål, anonymitet og tillitsbygging, har bidratt til troverdige og ærlige svar fra intervjuobjektene. Opptak og transkribering, eller notater og referat, av intervjuene før godkjenning av intervjuobjektene økte reliabiliteten til intervjuene. Alle intervjuobjektene oppga at de på en skala fra 1 til 10, hvor 10 er mest åpen, hadde vært på 10 i åpenhet i sine svar.

Metodene for gjennomføring av kriminaliteten som foreligger fra rapportene til Økokrim er delvis utdatert. Dette fører til at reliabiliteten i denne masteroppgaven svekkes. Oppdatert kunnskap er hentet inn fra Norges fremste på feltet. Den oppdaterte kunnskapen er ikke tatt med i teorikapittelet da det ikke er underbygget av forskning. Dette styrker reliabiliteten igjen. Erfaringene til Oslo Politidistrikt og Rune Søfting kommer frem gjennom innledningen, casebeskrivelsen og i resultatkapittelet.

2.6.2 Validitet

Validitet handler om å vurdere grunnlaget for tolkning av data, og gyldigheten av de tolkningene forskeren har kommet frem til (Thagaard 2013). Tjora (2012) knytter gyldighet til om svarene intervjuobjektene gir samsvarer med de spørsmålene som stilles. For å sikre gyldigheten i intervjuene ble intervjuobjektene valgt ut etter visse kriterier, se avsnitt 2.5. Dette, i tillegg til åpne spørsmål med mulighet for utfyllende svar, bidrar til at intervjuene ansees som troverdige. Intervjuguiden ble utarbeidet i flere omganger for å sikre åpne, ikke-ledende spørsmål som ga mulighet for utfyllende svar. Dette arbeidet har vært avgjørende for validiteten til forskningen.

Kildene som ble funnet i litteraturstudiet dekker deler av temaet denne masteroppgaven tar for seg. Som nevnt tidligere finnes det lite tidligere forskning som sammenkobler arbeidsmarkeds kriminalitet og omdømme. Dermed begrenser utvalget av litteratur seg. Dette bidrar til å svekke validiteten noe, men det kan være en indikator på at denne masteroppgaven er med på å fylle et kunnskapsgap. Det faktum at alle forespurte intervjuobjekter velvillige stilte opp til intervju tyder på at temaet for oppgaven er dagsaktuelt.

2.7 Etiske betraktninger

I forskning hvor personer involveres, og er i fokus, er det vesentlig at forskeren handler etisk korrekt (NESH 2006). Forskeren er avhengig av intervjuobjektene for å få resultater, og dermed er kommunikasjon avgjørende. Intervjuobjektene svarer anonymiserte. Deres identitet og tilhørighet kommer ikke frem. Unntaket er Politioverbetjenten som får sin tilhørighet avdekket. Dette er for å bygge opp under at vedkommende sin kunnskap er verdifull, korrekt og oppdatert. Der sitater og utsagn benyttes er de skrevet på bokmål uavhengig av hvilken dialekt de er sagt på. Dette bidrar til at intervjuobjektene identitet ikke avsløres. Alle intervjuobjekter ga sitt informerte og frie samtykke, og kunne når som helst trekke seg uten at det fikk negative konsekvenser for dem (NESH 2006; Thagaard 2013; Tjora 2012).

Kapittel 3: Teori

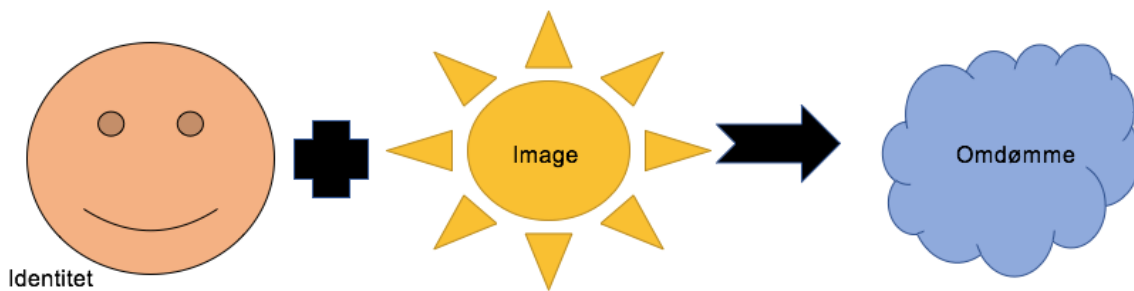
I teorikapittelet belyses først omdømme generelt og hvordan omdømmehåndtering henger sammen med samfunnsansvar for offentlige virksomheter. Deretter tas generell økonomisk kriminalitet opp før generell arbeidsmarkeds kriminalitet i Norge legges frem. Selv om aspektene ved arbeidsmarkeds kriminalitet som omtales er generelle, er de i stor grad gjeldende for norsk byggebransje. Videre forklares ulike former for arbeidsmarkeds kriminalitet som forekommer med hovedvekt på hvitvasking og skatte- og avgiftskriminalitet. Fordi rapporten fra Økokrim (2014) regnes som delvis utdatert vil kun aspekter ved rapporten som fremdeles er relevante komme frem i dette kapittelet. Oppdatert kunnskap på feltet omtales både i innledningskapittelet, casebeskrivelsen og resultatkapittelet.

3.1 Omdømme

I dette delkapittelet tas det opp hvordan identitet og image ligger til grunn for å bygge omdømme i virksomheter på generelt grunnlag. Videre belyses mediernes betydning for omdømme generelt, før omdømmebygging og samfunnsansvar for virksomheter legges frem. Det er ikke avdekket litteratur i litteraturstudien som kobler omdømme til norsk byggebransje. Det ble derimot avdekket litteratur som kobler omdømme til offentlige virksomheter.

3.1.1 Identitet, image og omdømme

Brønn og Ihlen (2009) hevder at for å forstå omdømme må man først forstå de nødvendige stegene identitet og image. Dette illustreres i figur 2. Identitet er *"et internt orientert kjernebegrep som sier noe om profilen og verdiene som kommuniseres av en organisasjon, og de ansattes syn på dette"* (Brønn & Ihlen 2009). Når virksomhetene forsøker å finne sin identitet vil de få ulike svar avhengig av hvem de ber å beskrive dem. Identitet er ifølge Kvåle og Wæraas (2006) ideer og forestillinger som gir en forståelse av virkeligheten og gir orden til verden. Identitet er ikke noe håndfast en kan se, høre eller ta på. Når virksomheter kommuniserer er det identiteten interessentene møter (Brønn & Ihlen 2009). Gjennom å forstå sin identitet kan virksomheter få innsikt i hvordan den oppfattes av andre. Dette inntrykket danner grunnlaget for virksomheten sitt image. Image er *"det umiddelbare inntrykket omgivelsene har av organisasjonen"* (Brønn & Ihlen 2009).

Figur 2 Illustrasjon av sammenhengen mellom identitet, image og omdømme basert på Brønn og Ihlen (2009).

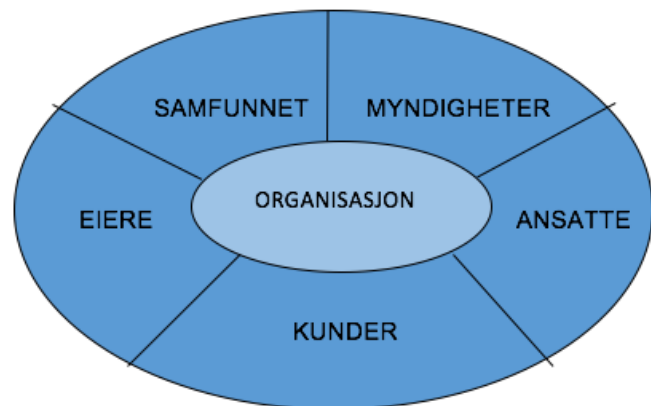
For å forstå hva interessentene virkelig mener om virksomheten må en se på virksomhetens omdømme. Det er uenighet i definisjonen av begrepet omdømme. De akademiske disiplinene psykologi, økonomi, strategi, regnskap, markedsføring, kommunikasjon, organisasjonsteori og sosiologi har alle hver sin forståelse av begrepet (Fombrun 1996; Van Riel & Fombrun 2007). Alle virksomheter har en identitet og kan bygge opp et image, men et godt omdømme må de derimot fortjene (Brønn & Ihlen 2009). I denne masteroppgaven benyttes følgende definisjon av omdømme. Omdømme er *"omgivelsenes oppfatning av en organisasjon over tid"* (Brønn & Ihlen 2009). Med andre ord dannes et godt omdømme av et positivt image over tid.

Det er viktig med et godt omdømme fordi det påvirker den strategiske posisjonen til virksomheten (Fombrun & Van Riel 2004). Over tid danner inntrykkene virksomhetene gir en omdømmekapital som kan styrke konkurransefortrinnet til virksomheten (Brønn & Ihlen 2009). En virksomhets omdømme bestemmes av faktorer utenfor virksomheten. Det er både utfordrende og tidkrevende å bygge opp omdømmet, men det skal svært lite til for å rive det ned (Brønn & Ihlen 2009; Gotsi & Wilson 2001). Dette bygger Fombrun (1996) opp under fordi han påpeker at en må bygge og vedlikeholde relasjonene for å ha et positivt omdømme. *"Å skaffe seg et omdømme som er positivt, varig og robust, krever store investeringer i å bygge og vedlikeholde gode relasjoner til organisasjonens omgivelser."*

Når en virksomhet lykkes i å dele erfaring, informasjon og innsikt er det relasjonene mellom virksomhetene som bygger omdømmet (Brønn & Ihlen 2009). Til tross for uenigheten vedrørende definisjonen av begrepet, er de fleste enige i at omdømme bygges over tid og påvirkes av virksomhetens handlinger og hvordan den har opptrådt (Balmer & Greyser 2003).

Brønn og Ihlen (2009) omtaler en typisk interessentsammensetning for virksomheter. Interessent defineres av Freeman (1984) som *"en gruppe eller et individ som kan virke inn på eller påvirkes av en organisasjons handlinger"*. Ifølge Brønn og Ihlen (2009) er Freemans (1984) definisjon fortsatt den mest brukte. Freeman mente interessenttilnærming var svaret på virksomhetenes behov for å opparbeide seg en mer proaktiv holdning til endringer. Freeman (1984) påpeker at virksomheter betraktes som samfunnspolitiske institusjoner, og ikke bare en

økonomisk enhet. En modifisert versjon av interessentsammensetningen til Brønn og Ihlen (2009) er illustrert i Figur 3. Erfaringer fra intervjuene i forbindelse med denne masteroppgaven er at disse interessentgruppene også er gjeldende i norsk byggebransje. Samfunnet, ansatte og kunden nevnes blant flere som viktige for å ivareta omdømme (Brønn og Ihlen 2009). I denne oppgaven er organisasjonen i figur 3 entreprenørene og kunden er byggherren. Denne oppgaven avgrensers seg til å se på forholdet mellom entreprenør og byggherre, det vil si organisasjon og kunde.

Figur 3 Typisk interessentsammensetning

3.1.2 Medienes betydning for omdømme

En virksomhets omdømme kan oppstå og påvirkes av mediedekning (Bromley 2000). Ifølge Waldahl (1999) og Bryant (2002) har medienes påvirkningskraft vært et sentralt forskningsområde for medievitenskapen. I dag dominerer synet om at media er mektig (Brønn & Ihlen 2009). Begrepet dagsorden er aktuelt i forbindelse med medienes betydning for omdømme. Hypotesen om medienes dagsordenfunksjon sier at dersom et tema får en intensiv mediedekning fører det til at temaet prioriteres og diskuteres (McCombs 2004; McCombs & Shaw 1972). I tillegg har forskning forsøkt å påvise at mediene påvirker oppfatninger tilknyttet temaet som aktualiseres gjennom å koble nyhetene til virksomhetene (Carroll & McCombs 2003; McCombs 2004).

3.2 Omdømmebygging og samfunnsansvar

Ifølge omdømmeundersøkelsen Reprak er faktorene som påvirker en virksomhets omdømme økonomi, innovasjon, ledelse, etikk, arbeidsmiljø, samfunnsansvar, produkter og tjenester (Fombrun 2011). Ifølge Brønn og Ihlen sier Reprak at *"omdømme defineres av graden av respekt, beundring, tillitt og gode følelser som interessentene har overfor en organisasjon"*.

Samfunnsansvar er en av de viktigste faktorene for en virksomhets omdømme. Det finnes flere definisjoner av begrepet (Brønn & Ihlen 2009). Den norske Regjering definerer samfunnsansvar slik (Regjeringen 2013):

“Med samfunnsansvar menes hvilket ansvar selskaper forventes å påta seg for mennesker, samfunn og miljø som påvirkes av organisasjonen, dvs. hensyn som ikke er pålagt ved lov.”

Det gjennomgående aspektet er at virksomheter ikke kun kan tenke profitt. Alle virksomheter er ansvarlige for sine handlinger og hvordan det påvirker mennesker, samfunn og miljø. Det fører til at profittensyn må vike til fordel for samfunnets prioriteringer (Brønn & Ihlen 2009).

Begrepet samfunnsansvar omfavner hvilke forpliktelser bedriftene har til samfunnet (L'etang 1994; Schwartz & Carroll 2003). Post et al. (2002) mener at minstekravet til virksomheter er at de er lovlidige og tar samfunnsansvar. Porter og Kramer (2006) hevder at samfunnsansvar er uunngåelig for næringslivsledere i dag.

Årsakene til fokuset på samfunnsansvar er mange og sammensatte. Blant de viktigste årsakene er globalisering, økt selskapsmakt, økt mediepress, nye former for aktivisme og ny og billig kommunikasjonsteknologi (Ihlen 2007). Det hevdes at samfunnsansvar lønner seg for næringslivet. Det argumenteres med økt lønnsomhet, opplyst egeninteresse og langsiktig profittmaksimering (Carroll 1999; Crane & Matten 2004; Davis 1973; Post et al. 2002). I første rekke trekkes det frem at ved å ta samfunnsansvar styrkes omdømme til virksomheten. Dhir og Vinen (2005) hevder at forbindelsen mellom samfunnsansvar og omdømme stadig blir sterkere. Å styrke omdømme regnes som den viktigste grunnen til at virksomheter ønsker å ta samfunnsansvar (Birth et al. 2008; Gjølborg & Ruud 2005; Pollach 2003).

3.3 Oppsummering av omdømme

Ifølge Brønn og Ihlen (2009) må man først forstå begrepene identitet og image for å forstå begrepet omdømme. Ved å forstå sin identitet kan virksomheter få innsikt i hvordan andre oppfatter dem. Inntrykket identiteten umiddelbart gir er virksomhetens image. Et godt omdømme bygges opp gjennom en positiv identitet og et positivt image over tid. På lenger sikt kan et godt omdømme styrke konkurransefortrinnet til virksomheten. Balmer og Greyser (2003) påpeker at et godt omdømme bygges over tid, og påvirkes av virksomhetens handlinger og hvordan den har opptrådt. Det er interessentene sitt inntrykk av virksomheten som danner grunnlaget for omdømmet. Interessentgruppen denne oppgaven fokuserer på er kunden.

Hypotesen om medias dagsordenfunksjon sier får dersom et tema får en intensiv mediedekning fører det til at temaet prioriteres og diskuteres (McCombs 2004; McCombs & Shaw 1972). Undersøkelsen Reprax viser faktorer som påvirker omdømmet til virksomheten. Samfunnsansvar er ev av de viktigste faktorene for omdømme. Post et al. (2002) mener at minstekravet til virksomhetene er at de er lovlidige og at de tar samfunnsansvar. I første rekke trekkes det frem at ved å ta samfunnsansvar styrkes omdømmet til virksomheten.

3.4 Økonomisk kriminalitet

Ifølge Økokrims (2015b) *Trusselvurdering av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet i Norge* kjennetegnes økonomisk kriminalitet generelt ved at “den rammer økonomiske eller ideelle samfunnsinteresser og store organisasjoner som finansinstitusjoner eller industriselskaper”. Videre sier Økokrim at sakene ofte er store og kompliserte. I mange tilfeller er det vanskelig å bevise at lovbrudd begås. Motivasjonen bak den økonomiske kriminaliteten er profit. Kriminaliteten utføres av aktører som gir seg ut for å være lovlidige (Olsen 2007; Økokrim 2015b).

3.5 Arbeidsmarkeds kriminalitet

Begrepet arbeidsmarkeds kriminalitet er sammensatt og omfatter ulike former for kriminalitet som kobles til arbeidsmarkedet. Begrepene arbeidsmarkeds-, arbeidslivs- og arbeidsmiljø-kriminalitet betyr ifølge Søfting i praksis det samme. Ifølge Økokrim (2014) overlapper de ulike kriminalitetsformene innen arbeidsmarkeds kriminalitet hverandre, samtidig som de til dels er avhengige av hverandre. Arbeidsmarkeds kriminalitet generelt deles inn i åtte former (Simon Neby & Kristin Rubecksen 2016; Økokrim 2014).

- Brudd på arbeidsmiljøloven
- Brudd på allmenngjøringsloven
- Ulovlig og svart arbeid
- Menneskehandel til utnyttelse for tvangsarbeid
- Skatte- og avgiftskriminalitet
- Kamouflering av straffbare handlinger i legal virksomhet, herunder hvitvasking
- Bruk av uriktig dokumentasjon
- Matsvindel og ulovlig innførsel av matvarer

Videre i teorikapittelet er det valgt å kun fokusere på de kriminalitetsformene som ansees som relevante for problemstillingen. Avgrensningene er beskrevet i kapittel 1.3 og 1.4.

Ifølge Økokrim (2014) er det potensielle utbytte ved arbeidsmarkeds kriminalitet stort for alle involverte, også for arbeidstakeren, uavhengig av bransje. Ifølge Økokrim (2014) er konsekvensene for samfunnet er meget alvorlige. Med lave strafferammer for denne typen kriminalitetsformer i Norge, og Norges rikdom som frister, er det mange kriminelle aktører som utnytter mulighetene. I tillegg tilpasser de kriminelle seg det gjeldende lovverket, samfunnsforhold og mottiltak. De endrer modus for å maksimere profitten (Det Kongelige Justis- og Politidepartement 2011).

Ifølge Arbeids- og sosialdepartementet (2015) er et styrket samarbeid med tilsyns- og kontrollmyndigheter i andre land viktige for å oppnå resultater i arbeidet mot arbeidsmarkeds kriminalitet. Kriminaliteten overskrider landegrensene. EØS-avtalen har som

formål "å fremme en vedvarende og balansert styrking av handel og økonomiske forbindelser mellom avtalepartene, med like konkurransevilkår og overholdelse av de samme regler" (EØS-loven 1994).

Utvidelsen av EU til Øst-Europa i 2004 og av Schengen-samarbeidet i 2007 førte til en økt andel personer som reiser fra Øst-Europa til vesteuropeiske land for å jobbe (NOU 2012:2). Ifølge Økokrim (2014) har utenlandsk arbeidskraft økt i omfang som konsekvens av EU-utvidelsen. Grunnen er at en EU-borger ikke trenger å ha oppholds- og arbeidstillatelse når de ønsker å jobbe i et annet land i EU i mer enn 3 måneder. For personer utenfor EUs og Schengens grenser, tredjelandsborgere, gjelder reglene om opphold- og arbeidstillatelse når de ønsker å jobbe mer enn 3 måneder i landet. For tredjelandsborgere er det relativt få muligheter å komme inn i på det felles arbeidsmarkedet innenfor EUs grenser. Derfor, og på grunn av bedre lønns- og arbeidsvilkår enn i hjemlandet, har det grodd frem en rekke former for misbruk av de lovlige veiene inn på arbeidsmarkedet i EU og Schengen (Økokrim 2014).

For mange oppdragsgivere og forbrukere i byggebransjen er pris avgjørende i valg av leverandør. Ifølge §13-2 (1) i Forskrift om offentlige anskaffelser skal tildeling av prosjekter skje på grunnlag av hvilket tilbud som er det mest økonomisk fordelaktige, eller ut ifra hvilket tilbud som har lavest pris. Aktører som priser seg lavt får dermed innpass i det norske arbeidsmarkedet (Økokrim 2014). Når aktørene priser seg slik at de ikke klarer å innfri lønns- og arbeidsvilkår for arbeidstakeren eller utbyttet hvitvaskes, virker det konkurransevridende på markedet (Rui 2012; Økokrim 2014).

Det finnes ikke noe helhetlig statistikk som viser utbredelsen av arbeidsmarkedskriminalitet eller fordelingen mellom de ulike kriminalitetsformene i Norge (R. K. Andersen 2014; Rui 2012). Økokrim (2014) hevder at norsk byggebransje er blant de mest utsatte i næringslivet for arbeidsmarkedskriminalitet. Kontrolletatene påpeker høy befolkningstetthet i byer og tettsteder, høy temperatur i økonomien, mange prosjekter og høy etterspørsel etter arbeidskraft som vesentlige faktorer for utbredelsen av arbeidsmarkedskriminalitet (Kripos 2015; Økokrim 2014).

Ifølge Økokrim (2014) deles aktørene innen arbeidsmarkedskriminalitet inn i tre grupper: arbeidstakerne, arbeidsgiverne og oppdragsgiver. Arbeidstakerne i byggebransjen er ofte av utenlandsk opprinnelse med et sterkt behov for å tjene penger. De kjenner ofte ikke til hvilke lover og regler som gjelder i Norge og lar seg utnytte. Det kan blant annet dreie seg om tvangsarbeid, lønn under minstelønn eller arbeidstid utover kontraktfestet timeantall og antall dager i uken. Ofte er det arbeidsgiveren som utnytter arbeidstakeren. Det er oppdragsgiveren som kjøper de ulovlige tjenestene (Økokrim 2014).

Den 13. januar 2015 la Regjeringen frem en strategi for å styrke innsatsen mot arbeidslivskriminalitet (Arbeids- og sosialdepartementet 2015). Denne strategien har noen prioriterte områder og tiltak som spesielt angår hvitvasking og skatte- og avgiftskriminalitet i

byggebransjen. Strategien sier blant annet at de skal *"innføre en hjemmel i regelverket for offentlige anskaffelser for å kunne begrense antallet kontraktsledd i bransjer der det er særskilte utfordringer"*. Byggebransjen regnes som en bransje med store utfordringer, hvilket underbygges ved at byggebransjen er den bransjen som er mest utsatt for skatte- og avgiftskriminalitet (Økokrim 2014).

Andre punkter strategien påpeker at de skal videreutvikle ordningen med frivillig sentral godkjenning for foretak i bygg- og anleggsnæringen. Dette førte til endringer i byggesaksforskriften fra 1. januar 2016. Den nye godkjenningen fikk negative utilsiktede konsekvenser, der kvalifiserte virksomheter mistet eller ikke fikk fornyet godkjenning (Joelson 2016). I november 2016 ble rapporten "Kvalifikasjoner for ansvarlige foretak" overlevert til Direktoratet for byggkvalitet for å utbedre de negative konsekvensene (Direktoratet for byggkvalitet 2016). Denne rapporten vil ikke bli omtalt nærmere da den ikke ansees som relevant i forhold til oppgavens problemstilling.

3.6 Ny forskrift om offentlige anskaffelser

Fra 1.1.2017 trer en ny forskrift om offentlige anskaffelser i kraft (DIFI 2016; KOFA 2016). Denne forskriften setter en øvre grense for antall ledd i leverandørkjeden til to (2) ledd under hovedentreprenøren og tre (3) ledd totalt i leverandørkjeden (Anskaffelsesforskriften 2016).

Flere av punktene som trer i kraft i den nye forskriften er forslag som bransjen selv kom med i rapporten "Enkelt å være seriøs – Ny sentral godkjenning (nSG)" (BNL 2014). I en pressemelding fra Regjeringen kommer det frem at de nye forskriftene vil gjøre offentlige innkjøp både enklere og bedre (Regjeringen 2016b).

Det er vedtatt tre nye forskrifter om offentlige anskaffelser i den nye forskriften (Regjeringen 2016b). Terskelverdien øker fra 39 millioner kroner til 44 millioner kroner for bygg og anleggsanskaffelser (Braadland 2016). Det vil si at anskaffelser på under 44 millioner kroner ikke "må kunngjøres og følge detaljerte regler" (Regjeringen 2016b). Videre innføres det en ny og enklere prosedyre for innkjøp som må kunngjøres nasjonalt. Forhandlingsforbudet fjernes fra forskriften. Dermed åpner den nye forskriften for at aktørene kan gå i dialog når det er nødvendig for å få en god anskaffelse. I tillegg er det utarbeidet en ny forskrift som stiller krav til bruk av lærlinger (Regjeringen 2016b).

Oppdragsgiver skal ifølge Anskaffelsesforskriften (2016) stille krav om at leverandøren maksimalt kan ha to ledd i leverandørkjeden under seg. Dette gjelder i prosjekter hvor kontrakten har en anslått verdi lik eller større enn 1,1 millioner kroner ekskl. mva. for statlige selskaper. For andre oppdragsgivere er den samme grensen på 1,75 millioner kroner ekskl.

mva. Unntaket fra regelen om maksimalt to (2) ledd er dersom det er nødvendig med flere ledd for å sikre tilstrekkelig konkurranse (Ibid).

I juni 2016 trådte endringer om bruk av HMS-kort i kraft (Arbeidstilsynet 2016a). Et HMS-kort skal identifisere arbeidstakeren og opplyse om hvem som er arbeidsgiver (Arbeidstilsynet 2016b). Endringene påvirker forskrift om HMS-kort på byggeplassen og byggherreforskriften (Arbeids- og sosialdepartementet 2010). En vesentlig endring er at HMS-kortet skal kunne kontrolleres i sanntid, det vil si kontrollen skal foregå umiddelbart på stedet. Det er gjort presiseringer i forskriften om hvem som kan bestille HMS-kort. Videre er kortets gyldighetsperiode satt til to år. Det presiseres at arbeidsgiver har plikt til å levere inn HMS-kort for avsluttede arbeidsforhold og utgåtte kort. Kontrollmyndighetenes adgang til å inndra ugyldige HMS-kort er utvidet. I tillegg ble det fra 1.juni 2016 innført krav om at lister med arbeidstakere som oppholder seg på byggeplasser skal føres elektronisk, og kobles til arbeidstakernes fødselsnummer (Arbeidstilsynet 2016a).

3.7 Former for arbeidsmarkeds kriminalitet

3.7.1 Skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking

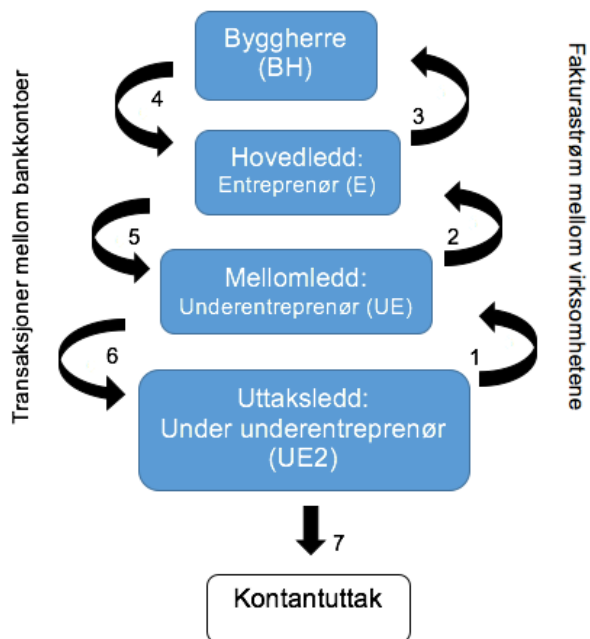
I Norge er skatte- og avgiftssystemet bygget på tillitt mellom myndighetene og næringslivet (R. K. Andersen 2014; Økokrim 2014). Næringslivet deklarerer opplysningene som legges til grunn for utregning av alle skatter og avgifter. Dette bidrar til at risikoen for skatte- og avgiftskriminalitet er stor (Økokrim 2014). Skatte- og avgiftskriminalitet har utviklet seg til å bli en mer systematisk og organisert kriminalitetsform. De kriminelle aktørene har blitt en viktig del av et tilpasningsdyktig multikriminelt nettverk i norsk byggebransje (Økokrim 2014).

Ifølge Skatteetaten (2015) har antall anmeldelser tilknyttet skattekriminalitet ligget på 300 til 400 anmeldelser årlig i mange år. I 2014 ble 284 anmeldelser oversendt Politiet som følge av kontrollvirksomheten til Skatteetaten. Tallene hadde sunket til 240 anmeldelser i 2015. Til tross for nedgangen av antall anmeldte saker i Norge fra 2012 til 2015 øker ikke andelen saker som Politiet etterforsker. Antall henleggelse hos Politiet har derimot økt i den samme perioden som antall anmeldelser har gått ned (Politidirektoratet 2016).

Det engelske begrepet "Money Laundering" inkluderer begge de norske begrepene hvitvasking og heleri (Rui 2012). Heleri er ifølge Straffeloven § 332 *"den som mottar eller skaffer seg eller andre del i utbytte av en straffbar handling"*. Straffeloven § 337 omtaler hvitvasking som *"å yte bistand til å sikre utbyttet av en straffbar handling for en annen"*. Det vil si gjennom å legalisere utbytte fra kriminelle handlinger. Rui (2012) påpeker at ulik bruk av begrepene gir grobunn for usikkerhet. I det følgende vil begrepet hvitvasking benyttes som definert i Straffeloven § 337. Bestemmelser vedrørende hvitvasking kommer frem i

Hvitvaskingsloven (2009), som blant annet har til formål ”å forebygge og avdekke transaksjoner med tilknytning til utbytte av straffbare handlinger ...”.

Figur 4 illustrerer hvordan Økokrim (2014) fremstiller kontantstrømmen i prosessen tilknyttet hvitvasking frem til kontantuttaket. Hvitvaskingsprinsippet kan videre forklares ved bruk av Økokrims (2014) inndeling i hovedledd, mellomledd og uttaksledd. Uttaksleddet fakturerer mellomleddet med fiktive fakturaer som igjen sender fiktive fakturaer videre til hovedentreprenøren som betaler fakturaen. Uttaksleddet mottar til slutt bankoverføringer på det fakturerte beløpet og tar ut pengene kontant. Det kan være flere uttaksledd enn figur 4 illustrerer (Ibid.). For eksempel var det hele 37 uttaksledd i Aktiv Malerservice-saken (Borgarting lagmannsrett 2016).

Figur 4 Illustrasjon av kontantstrømmen i hvitvaskingsprosessen frem til kontantuttak (Økokrim 2014).

I noen uttaksledd er det uklart for kontrolletatene om det har vært en reell drift av virksomheten. Svart omsetning forekommer når transaksjoner holdes utenfor virksomhetens regnskap. Alle finansielle spor slutter etter uttaksleddet fordi kontantene ikke kan spores på samme måte som bankoverføringer (Økokrim 2014). Fordi aktørene forsvinner under radaren er det ingen å kontakte for å kreve inn skatter og avgifter. På den måten klarer bakmennene å kamuflere hvitvaskingen og skjule sin identitet. Bakmennene er avhengige av å skjule sin identitet for å kunne drive organisert kriminalitet. Virksomheten slipper unna skatt, merverdiavgift, arbeidsgiveravgift og personskatt ved utstrakt bruk av stråselkaper og stråmenn. Hver aktør er ofte involvert i flere nettverk, gjerne med ulik posisjon i de ulike nettverkene (Økokrim 2014).

Stråselkap kjennetegnes eksempelvis ved at det ved regnskapssjekk ikke er tegn på reell drift av firmaet. I bankutskrifter hos stråselkapet forekommer det kun transaksjoner i form av penger inn på konto og uttak av kontanter. Det føres ikke driftskostnader, lønn, vareinnkjøp eller ingen bestillinger i regnskapene til stråselkapene. Det finnes ingen spor av reell drift (Borgarting lagmannsrett 2016).

Økokrims (2014) inndeling i tre ledd kan sees i sammenheng med trefasemodellen, som har blitt mye brukt til å forklare prosessene rundt hvitvasking. Trefasemodellen deler

fasene i hvitvaskingsprosessen inn i følgende tre faser (Platt 2015; Rui 2012; van Koningsveld 2013):

1. Plassering
2. Fordekking/tilsløring
3. Integrasjon

Det er uenighet vedrørende den tredje fasen om det bør deles opp i fasene rettferdiggjøringsfasen og investeringsfasen (Platt 2015; van Koningsveld 2013). Rui (2012) hevder at overgangene mellom fasene vil være flytende, spesielt mellom tilsløringsfasen og integreringsfasen. I denne oppgaven velges det å bruke Økokrims betegnelser hovedledd, mellomledd og uttaksledd på fasene i hvitvaskingsprosessen.

Ved å fakturere slik figur 4 viser er gevinstpotensialet stort. Fordi uttaksleddet ikke betaler utgående merverdiavgift taper staten 25 % av fakturaens netto pålydende (Regjeringen 2016a). I tillegg reduserer uttaksleddets skattepliktige overskudd, og staten taper ytterligere 27 % ved ansvarlig selskap. De pengene staten taper er bakmannen i mellomleddets gevinst. I tillegg unngår mellomleddet å betale arbeidsgiveravgift på 14 % (Regjeringen 2016c). Det er i uttaksleddet den kriminelle handlingen forekommer.

Kriminalitetsformen hvitvasking er en nødvendig drivkraft for å drive internasjonal organisert kriminalitet av større omfang (Linde 2013; Rui 2012; Unger 2013). Noen hevder at hvitvaskingen i seg selv er drivstoffet til organisert kriminalitet (Chaikin 1991; Rui 2012). Bakmennene utnytter geografiske, juridiske og organisatoriske smutthull der de opplever at kontrolletatenes evne til å koordinere seg og kontrollere er svak. Lav oppdagelsesrisiko bidrar til at organiserte kriminelle utnytter de lovlydige i deres kriminelle virksomhet (Chaikin 1991; Rui 2012; Økokrim 2014).

Organiserte kriminelle oppretter legale virksomheter, stråselkaper, for å skule kriminaliteten. Etterhvert som kriminalitetsformen blir mer organisert og mer omfattende forandres hvitvaskingens sitt formål (Rui 2012). Kontantintensiviteten i det kriminelle arbeidsmarkedet er sterk og behovet for kontanter er stort. Dermed blir faren for hvitvasking overhengende når et kontanttørst kriminelt marked kommer i kontakt med kontantrike kriminelle aktører (Chaikin 1991; Økokrim 2014). Hvitvaskingskriminaliteten er selvoppholdende og selvforsterkende. Desto mer midler som føres inn i det kriminelle nettverket via utbytte, desto mer brukes til å hvitvaske nye midler (Rui 2012).

Å sikre utbytte fra hvitvasking kan ifølge Straffeloven (2005) innebære å innkreve, oppbevare, skjule, transportere, sende, overføre, konvertere, avhende, pantsette eller investere pengene. Hvitvaskingskriminaliteten fører til at andre kriminalitetsformer får grobunn, og på et visst stadium vil hvitvaskingskriminaliteten infiltrere lovlig virksomhet. Til slutt kan spørsmålet om straffeskyld falle bort, da ombyttingen og sammenblandingen med den legale økonomien tilslører de kriminelle handlingene (Rui 2012).

3.7.2 Brudd på Allmenngjøringsloven og arbeidsmiljøloven

Virksomheter som reduserer arbeidsgiverkostnadene for å kunne konkurrere med lavere priser og økt profitt kan straffes etter Arbeidsmiljøloven og Allmenngjøringsloven. Kjennetegn ved de mest alvorlige sakene er at lovbruddene er systematiske, bevisste og begått med vilje for å oppnå lavere kostnader forbundet med arbeidstakere. For å skjule lovbruddene tas ulike metoder i bruk, blant annet forfalskning av dokumenter som HMS-kort, pass og D-nummer. I bygg- og anleggsbransjen er falske HMS-kort utbredt. I tillegg oppgis informasjon til kontrolletatene som ikke er korrekt om lønn- og arbeidsforhold. Det rapporteres om at innmeldte timer er lavere enn faktisk arbeidede timer. Samtidig jobber tredjelandsborgere i Norge under en annen sin identitet bevisst eller ubevisst (Økokrim 2014).

3.7.3 Menneskehandel for utnyttelse til tvangsarbeid

De som utsettes for tvangsarbeid er ofte rekruttert gjennom internett, familie eller venner med lovnader om lønnsomt arbeid i Norge. Sett fra et samfunnsperspektiv bidrar tvangsarbeid til å undergrave det legale arbeidslivet. Det har vært få saker om tvangsarbeid i domstolene (Økokrim 2014). Dersom slike forhold blir bevist straffes det etter Straffeloven § 257. I spørsmål om menneskehandel er det svært krevende å bevise om det er tvangsarbeid eller ikke. Rune Søfting har fortalt om eksempler hvor en tredjelandsborger har kommet til Norge og jobbet for mye bedre lønn enn vedkommende ville få i hjemlandet frivillig. Sett i forhold til norske lover og regler får tredjelandsborgeren for lite i lønn, men vedkommende opplevde lønnen som god i forhold til hva vedkommende hadde fått for samme jobb hjemme. Utfordringen som Politiet opplever blir å vurdere om det er tvangsarbeid (Ibid).

3.7.4 Trygdesvindler

Trygdesvindler begås i varierende omfang og på ulike måter. Fra januar og frem til slutten av september 2016 har NAV totalt anmeldt 907 personer for trygdesvindler på 183 millioner kroner (NAV 2016). Ifølge Økokrim (2014) erfarer NAV at personer som mottar dagpenger eller ytelser som arbeidsufør arbeider svart i byggebransjen. Videre har ansatte som er på dagpenger på grunn av permisjon fortsatt å jobbe i virksomheten mot svart lønn. Som grunnlag for oppholdstillatelse har NAV bekreftet at det brukes fiktiv identitet eller uriktig informasjon/dokumentasjon. Videre er det avdekket fiktive arbeidsforhold og/eller forhøyede inntektsgrunnlag for utbetaling av urettmessige midler fra NAV. I tillegg er det avdekket at personer ikke melder ifra om langvarige opphold utenlands når de mottar stønader som krever at de har opphold i Norge (Ibid).

3.7.5 Ulovlig arbeid og bruk av uriktig eller falsk dokumentasjon

Ulovlig arbeid inkluderer blant annet svart arbeid, ulovlig tjenesteyting og bruk av ulovlig arbeidskraft (Økokrim 2014). Det er straffbart etter Utlendingsloven § 108 å ansette en arbeidstaker som ikke har arbeidstillatelse for begge parter i ansettelsesforholdet. I saker som angår ulovlig arbeid inngår ofte ulovlig opphold i tillegg. Svart arbeid er arbeidsoppgaver utført uten at det registreres i samsvar med norske lover og regelverk, blant annet gjennom å ikke betale skatter og avgifter (R. K. Andersen 2014; Økokrim 2014).

Alle dokumenter som brukes for å gi oppholds- og arbeidstillatelse etter Utlendingsloven kan enkelt lånes, kjøpes og forfalskes. Det er utfordringer tilknyttet bruk av falske asylsøkerkort, førerkort og oppholds- og arbeidstillatelser i byggebransjen i Norge. Utlendinger uten lovlig opphold arbeider under identiteten til en med lovlig opphold og arbeidstillatelse i byggebransjen i Norge. Tredjelandborgere bruker falske pass fra EØS-land for å få utstedt skattekort på feil grunnlag med vilje (Økokrim 2014).

Manglende bruk av HMS-kort var et utbredt problem i norsk byggebransje tilbake i 2014. Utfordringen lå i at HMS-kortene misbrukt. De benyttes av flere personer. HMS-kort som er fra en tidligere arbeidsgiver, eller har gått ut, blir brukt (Økokrim 2014). Systemet for utstedelse av HMS-kort gjorde det mulig å få utstedt flere kort i en persons navn, som igjen bidro til at HMS-kortet mistet sin effektivitet i bekjempelsen av arbeidsmarkeds kriminalitet (Økokrim 2014).

3.8 Oppsummering av kriminalitetsformer

Oppsummert er følgende relevante kriminalitetsformer behandlet i dette kapitlet.

- Skatte- og avgiftskriminalitet
- Kamouflering av straffbare handlinger i legal virksomhet, herunder hvitvasking
- Brudd på Arbeidsmiljøloven
- Brudd på Allmenngjøringsloven
- Menneskehandel til utnyttelse for tvangsarbeid
- Trygdesvindler
- Ulovlig arbeid og bruk av uriktig dokumentasjon

3.9 Lover og forskrifter

Følgende lover i tabell 2 har høy relevans for og omfattes av denne oppgaven:

LOV	KORT BESKRIVELSE
<i>Straffeloven. (2005). Lov om straff (straffeloven) av 20. mai 2005 nr. 28.</i>	Straffeloven omhandler tre deler: Almennelige bestemmelser, de straffbare handlingene og sluttbestemmelser. Loven tar blant annet for seg straffelovgivningens virkeområde, grunnvilkår i straffeansvar og strafferettslige reaksjoner i sin første del. I en andre delen tas det opp de straffbare handlingene, som vinningskriminalitet, økonomisk kriminalitet og terrorhandlinger.
<i>Arbeidsmiljøloven. (2005). Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven) av 17. juni 2005 nr 62.</i>	Arbeidsmiljøloven skal sikre et miljø på arbeidsplassen som legger grunnlag for en helsefremmende og meningsfylt arbeidssituasjon. Det skal gis full sikkerhet mot fysiske og psykiske skader, og en velferdsmessig standard som til alltid samsvarer med den teknologiske og sosiale utvikling i samfunnet. Arbeidsmiljøloven skal sikre trygge ansettelsesforhold og likestilt behandling i arbeidslivet.
<i>Allmenngjøringsloven. (1993). Lov om allmenngjøring av tariffavtaler m.v. (allmenngjøringsloven). av 4. juni 1993. Nr. 58.</i>	Allmenngjøringsloven skal sikre at utenlandske arbeidstakere har lønns- og arbeidsvilkår som er likeverdige med de vilkårene norske arbeidstakere har. Loven skal hindre konkurransevridning til ulempe for arbeidsmarkedet i Norge.
<i>Utlendingsloven. (2008). Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (Utlendingsloven) av 5. mai 2008 nr. 35.</i>	Utlendingsloven skal gi grunnlag for regulering av og kontroll med inn- og utreise av Norge, og utlendingers opphold i landet. Videre skal loven legge til rette for lovlig bevegelse over landegrensene og ivareta rettssikkerheten til utlendinger som reiser inn eller ut av landet.
<i>Hvitvaskingsloven. (2009). Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. (hvitvaskingsloven) av 3. juni 2009 nr. 11.</i>	Hvitvaskingsloven skal forebygge og avdekke transaksjoner tilknyttet transaksjoner til utbytte av straffbare handlinger, eller med tilknytning til terrorhandlinger.
<i>EØS-loven. (1992). Lov om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v. (EØS-loven) av 27. november 1992 Nr. 109.</i>	Assosieringsavtalen skal fremme vedvarende og balansert styrking av økonomiske forbindelser og handel mellom partene i EØS-avtalen. Like konkurransevilkår og overholdelse av felles regler for det europeisk økonomiske samarbeidsområdet.

Tabell 2 Lover med høy relevans for oppgaven

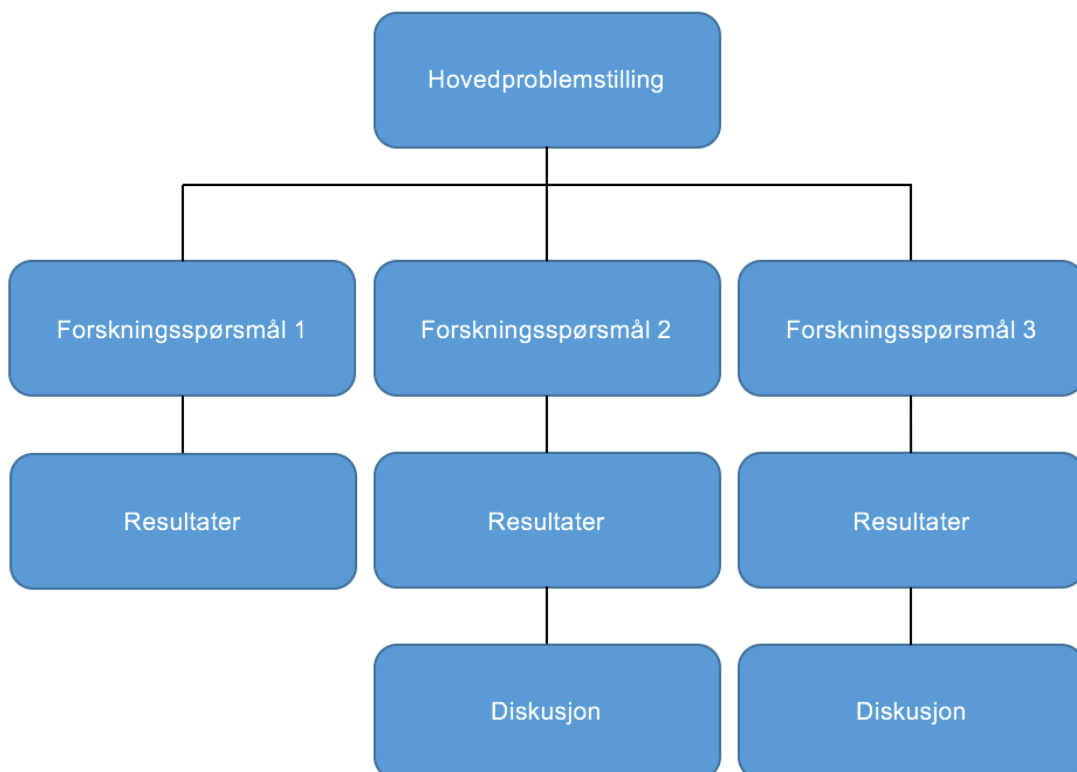
Følgende forskrifter i tabell 3 har høy relevans for og omfattes av denne oppgaven:

FORSKRIFT	KORT BESKRIVELSE
Anskaffelsesforskriften. (2016). <i>Forskrift om offentlige anskaffelser (anskaffelsesforskriften) av 12. august 2016 nr. 974.</i>	Anskaffelsesforskriften "gjelder når oppdragsgivere som nevnt i § 1-2 inngår vare-, tjeneste- eller bygge- og anleggskontrakter, eller gjennomfører plan- og designkonkurranser, med en anslått verdi som er lik eller overstiger 100 000 kroner ekskl. mva." Forskriften håndterer hvordan offentlige anskaffelsesprosesser skal foregå, og hvilke lover og regler som ligger til grunn for tildeling av kontrakter etter både tildelingskriterier og kvalifikasjonskrav.
Arbeids- og sosialdepartementet. (2008). <i>Forskrift om informasjons- og påseplikt og innsynsrett</i>	Forskrift om informasjons- og påseplikt og innsynsrett skal bidra til å sikre etterlevelse av lønns- og arbeidsvilkår som følger av forskrifter om allmenngjøring av tariffavtaler jf. Allmenngjøringsloven § 3.
Arbeids- og sosialdepartementet. (2007). <i>Forskrift om HMS-kort på bygge- og anleggsplasser.</i>	Forskrift om HMS-kort på bygge- og anleggsplasser skal ivareta helse, miljø og sikkerhet på bygge- og anleggsplasser.

Tabell 3 Forskrifter med høy relevans for oppgaven

Kapittel 4: Resultater og diskusjon

I dette kapitlet vil resultatene fra de innsamlede dataene i dokumentstudiet og intervjuene bli lagt frem og diskutert. Resultatene fra datainnsamlingen legges frem ved at hvert forskningsspørsmål tas opp hver for seg i samme rekkefølge som i delkapittel 1.3. Organiseringen av resultater og diskusjon vises i figur 5. Diskusjonen baserer seg på funnene presentert i resultatet og teorien omtalt i kapittel 3. For at det skal bli mer oversiktlig og en tydeligere kobling mellom resultater og diskusjon er det valgt å slå sammen resultatet og diskusjonen til ett kapittel.

Figur 5 Oversikt over organisering av resultater og diskusjon

Forskningsspørsmålene fra delkapittel 1.3 gjentas her:

1. *Hvilke former for arbeidsmarkeds kriminalitet forekommer i norsk byggebransje?*
2. *Hva er utfordringene i forbindelse med hvitvasking og skatte- og avgiftskriminalitet i norsk byggebransje, og hvilke tiltak iverksettes mot utfordringene?*
3. *Hvilke tiltak iverksettes av entreprenørene når hvitvasking og skatte- og avgiftskriminalitet oppdages for å ivareta omdømme?*

4.1 Former for arbeidsmarkeds kriminalitet i byggebransjen i Norge

Det første forskningsspørsmålet har til hensikt å finne hvilke kriminalitetsformer innen arbeidsmarkeds kriminalitet som forekommer på norske byggeplasser. Formene for kriminalitet rapporten til Økokrim (2014) omtaler er de formene for arbeidsmarkeds kriminalitet som forekommer i norsk byggebransje i dag. Dette bekreftet intervjuobjektet hos Politiet og Rune Søfting. Formene for arbeidsmarkeds kriminalitet som forekommer i byggebransjen, og hvilke lover som er relevante for hver kriminalitetsform, er listet i tabell 4. Kriminalitetsformene ble omtalt i delkapittel 3.7.

KRIMINALITETSFORMER	RELEVANTE LOVER
Skatte- og avgiftskriminalitet	Skattebetalingsloven
Hvitvasking	Hvitvaskingsloven, straffeloven, skattebetalingsloven
Ulovlig arbeid (svart arbeid)	Skattebetalingsloven, utlendingsloven, straffeloven, allmenngjøringsloven
Uriktig dokumentasjon, herunder falsk HMS-kort, falsk pass og falsk identitet.	Straffeloven, utlendingsloven, allmenngjøringsloven
Brudd på allmenngjøringsloven og arbeidsmiljøloven	Allmenngjøringsloven, arbeidsmiljøloven
Menneskehandel til utnyttelse for tvangsarbeid	Straffeloven, utlendingsloven
Trygdesvindler	Straffeloven

Tabell 4 Kriminalitetsformer som forekommer i norsk byggebransje med relevante lover.

Ifølge Kripos (2014) er kriminalitetsbildet i byggebransjen komplekst, uoversiktlig og fragmentert. De ulike formene for arbeidsmarkeds kriminalitet og kompleksiteten gjør denne typen kriminalitet til en stor utfordring. I tillegg bidrar et stort innslag av utenlandsk arbeidskraft og utenlandske kriminelle aktører til at kompleksiteten øker (Kripos 2014). Ifølge Søfting mangler det en god oversikt over aktører og aktiviteter innenfor arbeidsmarkeds kriminalitet. Dette fører til stor usikkerhet tilknyttet utbredelsen av arbeidsmarkeds kriminalitet i Norge (Ibid).

I stadig økende grad avdekkes det etablerte kriminelle aktører som oppretter virksomheter for å systematisk utføre og skjule kriminalitet (Kripos 2015). Politiet ser en tendens til at skillet mellom kriminell virksomhet og lovlig forretningsvirksomhet stadig blir mer utydelig. I tillegg utvikles kriminalitetsformene seg til å bli mer profesjonalisert og organisert gjennom kriminelle nettverk. Personer som etter Politiets mening er kriminelle observeres stadig oftere i lovlydige virksomheter, miljøer og bransjer som tidligere har vært oppfattet som rene (Oslo Politidistrikt 2015). I sakene som undersøkes nærmere av Politiet avdekkes det at

kriminelle bakmenn bruker arbeidstakere og deres identitet til å utføre bedrageri, skatte- og trygdekriminalitet. Dette kan skyldes et ønske om å skjule hvitvasking fra utbytte av narkotikakriminalitet og smugling av ulovlige varer (Kripos 2015).

En av de største utfordringene i etterforskning av saker med arbeidsmarkedskriminalitet er ifølge Søfting å bevise både objektiv og subjektiv skyld. Dette betyr både at handlingen fysisk er utført og at handlingen er utført med viten og vilje. Saker innen arbeidsmarkedskriminalitet er svært komplekse, og det kreves mye etterforskningsarbeid for å bevise lovbruddene. Dette underbygges av at Politiet brukte omtrent 5 år på å forstå hvordan de kriminelle jobbet Aktiv Malerservice-saken (Ibid).

4.2 Utfordringer tilknyttet skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking og tiltak mot utfordringene

Hensikten med forskningsspørsmål 2 var å belyse skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking fra ulike vinkler. Forskningsspørsmålet er avgrenset til å se på skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking. I de følgende delkapitlene vil aspekter som kom frem i intervjuene tilknyttet utfordringer ved skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking i Aktiv Malerservice-saken legges frem. Deretter forklares tiltakene mot utfordringene.

4.2.1 Uvisshet om omfang og organisering av kriminelle aktører

På spørsmål om hva som er de største utfordringene tilknyttet skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking henviser intervjuobjekter fra alle gruppene til usikkerheten vedrørende omfanget av kriminaliteten. I tillegg omtaler intervjuobjektene utfordringer ved å oppdage de kriminelle aktørene, samt å forstå hvordan de kriminelle endrer modus.

Ifølge Politioverbetjenten er det stor usikkerhet vedrørende omfanget av arbeidsmarkedskriminalitet. Politiet mener det forekommer mer skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking i bransjen enn det som kommer frem i Politiets etterforskning. De aller fleste byggherrene sier seg enige i at det finnes flere saker enn de som kommer frem i media. De interne kontrollrutinene omfatter prekvalifisering av underleverandører, og å sørge for at alle underleverandører er registrert i Startbank. Den store overraskelsen for entreprenørene i forbindelse med Aktiv Malerservice-saken var at omfanget var mye større enn de trodde, og at det gjaldt flere av entreprenørenes konkurrenter. Noen av byggherrene har motstridende oppfatninger av dagens omfang av arbeidsmarkedskriminalitet. En byggherre påpeker at det har blitt mindre kriminalitet i bransjen etter at de internt forbedret kontrollrutinene i anskaffelsesprosessen.

De store entreprenørene påpeker at det er svært utfordrende å oppdage de kriminelle aktørene. Et intervjuobjekt hos entreprenøren påpekte at de kriminelle organiserer seg i nettverk og bruker ulovlige metoder for å skjule kriminaliteten. Flere av intervjuobjektene, hos både entreprenørene og byggherrene, påpeker at myndighetene og bransjen samarbeider mot de kriminelle aktørene.

Ifølge Søfting er lovbruddene systematisk og nøye planlagt. Kriminalitetens modus endrer seg ifølge Intervjuobjektet hos Politiet. De kriminelle skjønner hvordan Politiet, Arbeidstilsynet, NAV og Skatteetaten arbeider, og endrer måten de utfører kriminaliteten på for å skjule de kriminelle handlingene. En entreprenør sa at *"byggebransjen i sin uoversiktighet, med stor dynamikk og mange mennesker inn og ut hele tiden er et sted hvor dette kan utnyttes til å drive kriminell atferd"*.

4.2.2 En seriøs byggebransje og påseplikten

På spørsmål om Politiet merker et endret fokus i hvordan entreprenørene håndterer sitt omdømme påpekes det flere aspekter. Politioverbetjenten påpeker begrepsbruken til bransjen som en utfordring. Flere aktører i bransjen omtaler aktører som mistenkes for kriminelle handlinger for *useriøse aktører*. Politioverbetjenten påpeker at det er en utfordring for aktørene i bransjen å forstå alvoret av kriminalitetsbildet med dagens begrepsbruk. Vedkommende ga følgende eksempel for å belyse begrepsbruken.

"Hva hvis du har en person som bruker narkotika, som stjeler for å få penger til narkotika. Han tar mot tyvgods for å selge det videre. Hva kaller du en sånn person? Kriminell. Så har vi selskaper i for eksempel byggebransjen. De underbetaler arbeiderne sine, de bedriver skattesvik, de oppgir ikke lønn, fører ikke bokføring, fiktiv faktura, merverdiavgiftsbedrageri. Hva kaller man det? Samfunnet kaller det useriøst."

Utfordringen ved å omtale kriminelle aktører som useriøse er at deres handlinger gjøres lovlige, og ufarliggjøres til tross for alvoret tilknyttet de kriminelle handlingene. De kriminelle handlingene begås, men en kan ikke kalles kriminell før en er dømt. For å gi et bilde av hva som er useriøst og hva som er kriminelt omtalte Politioverbetjenten utfordringen med følgende eksempel: *"Hvis du blir engasjert for å male et hus, men ikke maler skikkelig, og utfører dårlig håndverk, da er du useriøs. Gjør du det andre er du kriminell."* Med det andre henviste Politioverbetjenten til kriminelle handlinger.

For å styrke kontrollen går Samhandlingsorganet samlet på kontroll. De har ulike felter de er gode på og kan dermed utnytte hverandres styrker. Ifølge Politioverbetjenten opplever Samhandlingsorganet at entreprenørene responderer og tar til seg tilbakemeldingene de gir når det er kontroll ute på byggeplass.

Enkelte av intervjuobjektene, både entreprenører og byggherrer, påpeker at det er utfordrende å skille de kriminelle aktørene fra de lovlydige. Erfaringen til både entreprenørene og byggherrene er at de kriminelle utførte et godt håndverk, og at de utfører alle arbeidsoppgavene med presisjon. Avdekkingen i Aftenposten bidro til at byggherrene og entreprenørene fikk øynene opp for at de kriminelle ikke skiller seg fra de lovlydige i bransjen. Samtidig bidro Aftenpostens omtale til at entreprenørene og byggherrene fikk opp øynene for at de kriminelle opererer i kriminelle nettverk.

Når intervjuobjektene ble spurt om hvilke tiltak som var blitt implementert for å motarbeide de kriminelle tok alle intervjuobjektene opp det økte fokuset på påseplikten.

I forskrift om offentlige anskaffelser pålegges byggherrene en påseplikt som innebærer at de må kontrollere alle leverandørene sine (Arbeids- og sosialdepartementet 2008). Flere av byggherrene fortalte at de ofte videreformidler dette ansvaret til entreprenøren.

Politiet mener på sin side at entreprenørene ikke kontrollerer sine underentreprenører grundig nok og ikke bryr seg i tilstrekkelig grad om kontrollen. Både entreprenørene og byggherrene la tydelig vekt på at de skulle gjøre sin del av kontrollarbeidet mot underleverandørene.

En byggherre kommenterte utfordringer tilknyttet motivasjon til å gjennomføre påseplikten. Den samme byggherren oppga at de bevist droppet påseplikten helt til Arbeidstilsynet kom på kontroll i enkelte prosjekter, fordi det var en unødvendig side ved jobben som ikke skapte fremdrift. Flere av intervjuobjektene kommenterte at de hverken ønsket å bruke tid på eller hadde kompetanse eller ressurser til grundige undersøkelser. De mente at dette grenset til politiarbeid.

4.2.3 Fiktiv fakturering og fiktive transaksjoner

Intervjuobjektet hos Politiet ble spurt hvor bransjen har sin hovedutfordring tilknyttet skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking. Vedkommende mente at fiktiv fakturering er bransjens hovedutfordring. Samtidig påpeker Politiet at fiktiv fakturering er en viktig faktor for at de kriminelle skal lykkes med å hvitvaske utbyttet. Fiktiv fakturering ansees som den mest organiserte og alvorligste formen for skatte- og avgiftskriminalitet (Skatteetaten, J. E. K. 2012).

En utfordring for entreprenørene er at hvitvaskingen i økende grad foregår gjennom fiktive transaksjoner som ser reelle ut. For å forfalske transaksjoner blir kontrakter, lånedokumenter, verdivurderinger og kvitteringer tatt i bruk. Dette bidrar til at regnskapene stemmer og gjør det svært utfordrende å skille fiktive og reelle dokumenter (Økokrim 2015b).

Ifølge Søfting vet ikke Politiet hvor kontantene beveger seg etter at de er tatt ut av banken. Økokrims Trusselvurdering fra (2015b) hevder at utbyttet fra hvitvasking plasseres i utlandet, og forsvinner fra radaren til norsk etterretning. Dersom pengene skal brukes gjøres

dette med utenlandske bankkort i Norge. Grunnen til at Politiet jobber med personfokus for å ramme bakmennene er ifølge Søfting å forhindre at kontantene tas ut av banken. På den måten sikrer Politiet utbytte av kriminaliteten. Personfokus er omtalt nærmere i innledningen, se delkapittel 1.1.2.

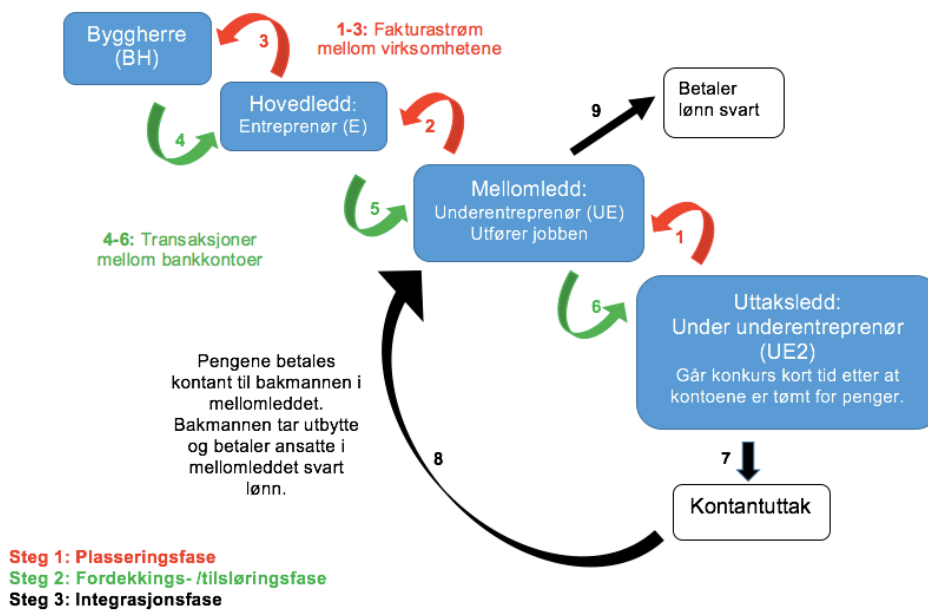
4.2.4 Falsk eller reell identitet

På spørsmål om hvordan de kriminelle klarer å skjule kriminaliteten påpeker Søfting at det er en utstrakt bruk av falsk og stjålet identitet.

Rune Søfting fortalte at de kriminelle er avhengige av å skjule sin identitet. De kriminelle er avhengige av at Politiet ikke avslører deres sanne identitet for å kunne fortsette å operere i det skjulte. For å klare dette bruker bakmennene stråselkaper/-menn som utnytter falske eller stjålne identiteter i formelle posisjoner. De formelle posisjonene kan være både daglig leder og styreleder, men også andre ansatte med stjålet eller falsk identitet. Bakmannen ordner alle nødvendige dokumenter, bankkort, bankkonto, arbeidskontrakter og HMS-kort (Arbeids- og sosialdepartementet 2010). Disse dokumentene kan tilsynelatende virke ekte. Utfordringer tilknyttet stjålne eller falske identiteter forekommer ofte på norske byggeplasser ifølge Politioverbetjenten.

4.2.5 Trefasemodellen

Som et resultat av at tidligere litteratur på feltet har vært delvis utdatert har arbeidet med denne masteroppgaven dannet grunnlag for å utarbeide en modifisert versjon av figur 4. Den modifiserte versjonen av figur 4 vises i figur 6. Figur 6 viser hele kontantstrømmen i hvitvaskingsprosessen. De røde pilene viser fakturastrømmen fra uttaksleddet oppover til byggherren. De grønne pilene viser transaksjonene mellom bankkontoene, hvor fiktive fakturaer belastes betalers konto. De svarte pilene viser hvor det kriminelle ved prosessen foregår. Uttaksleddet tar ut pengene kontant og betaler kontantene til mellomleddet. Mellomleddet betaler sine ansatte, som har utført jobben, lønn uten å betale arbeidsgiveravgift. Samtidig slipper mellomleddet unna merverdiavgift. I uttaksleddet skal det betales merverdiavgift, men bakmannen i mellomleddet organiserer seg slik at de som driver uttaksleddet forsvinner etter uttaket. Dette klarer han ved å slå firmaet, som ble startet ved bruk av falsk eller stjålet identitet, konkurs. Dermed finner ikke Skatteetaten frem til de personene som var tilknyttet selskapet (Borgarting lagmannsrett 2016; Økokrim 2014).

Figur 6 Illustrasjon av kontantstrøm i Aktiv Malerservice-saken med Aktiv Malerservice som mellomleddet.

4.2.6 Tiltak for å håndtere utfordringene tilknyttet skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking

For å håndtere utfordringene av skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking iverksatte bransjen flere tiltak mot de kriminelle aktørene. Intervjuene i denne masteroppgaven avdekket sju tiltak som intervjuobjektene påpekte. Disse tiltakene gir grunnlag for å håndtere utfordringene tilknyttet skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking legges frem i dette delkapittelet.

Begge entreprenørene innførte maks to ledd underleverandører i sine prosjekter i etterkant av Aktiv Malerservice-saken. I den nye anskaffelsesforskriften pålegges alle entreprenører maks to ledd underleverandører fra 1. Januar 2017. Den nye forskriften om offentlige anskaffelser viser at myndighetene og bransjen drar i samme retning i arbeidet mot arbeidsmarkeds kriminalitet.

Entreprenørene iverksatte flere tiltak i etterkant av avhørene og i etterkant av Aftenpostens omtale av saken. Den ene entreprenøren gikk gjennom alle sine leverandører i ukene etter politiavhøret for å luke ut underleverandører som ikke drev i henhold til norske lover. Resultatet av dette arbeidet ble et prekvalifiseringssystem som var starten på det systemet de bruker i dag, hvor begge entreprenørene krever at alle deres underleverandører er prekvalifisert og registrert i Startbank. Både konsern A og B satt opp egne kriterier i tillegg til Startbank sine spesifikasjoner for å sikre seg mot kriminelle aktører. Entreprenørene gir underleverandørene grønt, gult eller rødt lys. De røde skal ikke kontraheres, de gule kan

kontraheres dersom nærmere undersøkelser tilsier at det er i orden, og de grønne kan kontraheres. Dermed får entreprenøren blant annet tilgang til nøkkelinformasjon om skatter og avgifter på alle sine underleverandører.

Entreprenørene i denne masteroppgaven satte i gang intern opplæring for hvordan de ansatte skulle avdekke kriminelle aktører ute på byggeplass. Begge entreprenørene lærte opp sine linjeledere til å vite når varsellampene burde lyse, og hvilke enkle undersøkelser som kunne utføres. Konsern A opprettet en stilling som en intern kontrollør, som fungerer som et internt arbeidstilsyn. I dag har konsern A to ansatte som følger opp denne jobben. For flere av intervjuobjektene er utfordringen å kontrollere underleverandører nøyaktig nok.

Alle som jobber på byggeplass skal alltid ha et gyldig HMS-kort. Et tiltak som entreprenørene iverksatte var en innstramning på kontrollen av HMS-kortet. De som til enhver tid jobber på byggeplass skal uanmeldt kunne vise både HMS-kort og gyldig legitimasjon til en intern kontrollør og til uropatruiljen når de kommer på kontroll. HMS-kortene lagrer i dag mer data enn tidligere for å motarbeide misbruk av kortet.

I tillegg gikk entreprenørene gjennom de øvrige rutinene for HMS-arbeidet. Gode rutiner for HMS styrker omdømmet til entreprenørene, som førte til en gjennomgang av HMS-rutinene hos begge entreprenørene.

Tiltakene for å håndtere utfordringene tilknyttet skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking, og tilknyttet arbeidsmarkeds kriminalitet forøvrig er oppsummert i tabell 5.

TILTAK
Maks to ledd underleverandører
Startbank
Prekvalifisering
Intern opplæring og kontrollør
Internt arbeidstilsyn
HMS-kort
HMS-arbeid

Tabell 5 Tiltak for å håndtere utfordringene tilknyttet skatte- og avgiftskriminalitet og *hvitvasking*

4.3 Diskusjon

4.3.1 Uvisshet om omfang og organisering av kriminelle aktører

Det finnes ikke en helhetlig statistikk som viser utbredelsen av arbeidsmarkeds kriminalitet (R. K. Andersen 2014; Rui 2012). En stor utfordring for Politiet er ifølge Politioverbetjenten å avdekke kriminalitetsomfanget. Samtidig gjør aktualiteten til temaet at virksomhetene som ønsker en lovydig næring bidrar i arbeidet mot de kriminelle aktørene. For entreprenørene intervjuet i denne masteroppgaven er bidraget tilsynelatende større enn fra de ikke-involverte byggherrene som ble intervjuet. Dette kan skyldes at entreprenørene har kjent på ubehaget ved å avdekke kriminelle aktører på sine prosjekter, for så å få medieomtale. Utfordringen vil være å holde følge når de kriminelle endrer modus, både for entreprenørene og for Politiet. Dette underbygges av at deler av Økokrims rapport fra 2014 regnes som utdatert i slutten av 2016.

Flere av intervjuobjektene mente at kriminelle nettverk er et bransjeproblem, og ikke enkelte entreprenørers problem. Når noen aktører i bransjen ikke innser alvoret viser det at kunnskapen på området er for svak til å håndtere utfordringen på en god måte. For å forbedre dette kan Politiet og Samhandlingsorganet involvere entreprenørene i større grad enn de gjør i dag. Dette øker sjansen for at aktørene forstår alvoret av kriminaliteten.

Det vil være viktig for bransjen å sikre et engasjement for å tenke langsiktig i arbeidet mot de kriminelle aktørene. Samhandlingsorganet og uropatruljen utgjør viktige instanser i kampen mot de kriminelle aktørene på norske byggeplasser (Arbeidstilsynet 2015). Ett ledd videre i arbeidet med Samhandlingsorganet kan være å involvere entreprenørene i deler av arbeidet mot de kriminelle aktørene. En mulig løsning kan være at entreprenørene i samarbeid med Politiet jobber i team med å være i forkant av de kriminelle. Dette teamet kan prøve å finne smutthull tidlig, og dermed tette dem før de kriminelle utnytter dem. Dette vil være en svært krevende oppgave, men med et sterkt engasjement og en felles motivasjon om en lovydig byggebransje kan et slikt team bidra mye i kampen mot kriminelle aktører.

En fordel for bransjen er at byggherrene og entreprenørene som ble intervjuet i denne masteroppgaven er klar over at de som aktører i bransjen må ta ansvar for å motarbeide de kriminelle aktørene. Politiets jobb alene er ikke nok til å skvise ut de kriminelle. Politiet mener, ifølge intervjuobjektet hos Politiet, at entreprenørene i bransjen ikke kontrollerer underleverandørene godt nok når de utøver påseplikten pålagt av Arbeids- og sosialdepartementet (2008). Flere av aktørene i byggebransjen påpeker at myndighetene ikke deler tilstrekkelig med informasjon for å effektivisere kontrollene som entreprenørene og byggherrene må gjøre. For entreprenørene innebærer dette at kommunikasjonen mellom Politiet og entreprenører bør forbedres. Forventet grad av nøyaktighet i utførelsen av påseplikten bør bli tydeligere for begge parter.

I innledningen ble det nevnt av utfordringen med å avdekke organisert økonomisk kriminalitet ikke er å avdekke enkelte lovbrudd, men å bevise at de er strategisk planlagt og nøye sammenkoblet (Økokrim 2015b). Dette er en stor utfordring i saker som omhandler hvitvasking. Lovbrudd som skattebedrageri, merverdiavgiftsbedrageri og unndragelser kan bevises separat. En utfordring er å bevise at de enkelte lovbruddene er begått bevisst med både subjektiv og objektiv skyld. For eksempel benektet bakmannen i Aktiv Malerservice-saken at han visste hva som foregikk hos sine underleverandører. Politiet måtte bevise bakmannens subjektive skyld uten at vedkommende innrømte at handlingene var bevisst utført.

4.3.2 En seriøs byggebransje og påseplikten

En fordel for entreprenørene i denne masteroppgaven er at de har et bredt faglig grunnlag. Fordi de gjentatte ganger leverer gode prosjekter innenfor kostnads-, pris-, og vilkårsrammer bygger entreprenørene omdømmet sitt kontinuerlig. Som en byggherre påpekte skal det flere prosjekter med kriminelle aktører enn ett til for å svekke omdømmet til de store entreprenørene. Internt i bransjen kalles de kriminelle for useriøse. Begrepet useriøst oppfattes som positivt i forhold til begrepet kriminell. Gjennom hele perioden fra 2012 og frem til i dag omtales aktørene som systematisk driver skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking for useriøse av bransjen. I virkeligheten er skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking kriminelle handlinger og brudd på norsk lov. Eksempelet til intervjuobjektet fra Politiet som sammenligner en som selger narkotika med de som blant annet underbetaler arbeiderne, bedriver skattesvik og ikke oppgir lønn illustrerer dette på en god måte hvordan samfunnet bruker ordet useriøs fremfor kriminell.

Påseplikten bidrar til å styrke de lovlidige aktørene sin posisjon i anbudskonkurranser (Arbeids- og sosialdepartementet 2008). Som følge av prekvalifisering og påseplikt luker entreprenørene ut flere kriminelle gjennom prekvalifiseringen. En utfordring som da kan dukke opp er hvorvidt en klarer å luke ut de kriminelle aktørene. Entreprenørene kan aldri garantere at ingen kriminelle slipper igjennom prekvalifiseringen. Derfor er utførelsen av påseplikten (Arbeids- og sosialdepartementet 2008) og kontrollene til uropatruljen (Arbeidstilsynet 2015) svært viktige. Jo dyktigere entreprenørene er til å utføre påseplikten desto større er muligheten til at uregelmessigheter oppdages. Påseplikten gir entreprenørene og byggherrene et godt verktøy for å motarbeide kriminelle aktører inne på byggeplass.

En utfordring knytter seg til at påseplikten oppleves som tidkrevende og ikke bidragsytende i forhold til fremdrift i prosjekter. Enkelte gikk så langt som å hevde at kontrollen som Politiet forventet av entreprenørene skulle utføre grenset til Politiarbeid. Forbedringspotensialet er tilsynelatende stort på dette området, både med tanke på

effektivisering, men også med tanke på nøyaktighet i kontrollene. Kontrollene i forbindelse med påseplikten genererer ikke inntekter for entreprenørene som utfører kontrollen.

Entreprenørene er avhengige av motiverte ansatte og at de er drevne til å kontrollere underleverandørene. At de ansatte er drevne vil si at du har gode metoder, tilstrekkelig med kunnskap og erfaring, samt tilgang på informasjon som gjør de i stand til å utføre kontrollen på en nøyaktig og god måte. En utfordring vil være å finne motivasjon og engasjement for å gjennomføre kontrollen. En mulighet for å finne motivasjon til å utføre påseplikten kan være å informere aktørene i bransjen om konsekvensene av skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking. Hvis aktørene er klar over at de kan stilles personlig ansvarlig for uaktsom medvirkning til skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking, vil det kunne virke motiverende til å unngå kriminelle aktører. Påseplikten og internkontroll er krevende arbeid som ikke tilfører prosjektene verdi, men som er vesentlig for å skvise de kriminelle aktørene ut av bransjen.

Åpenhet i arbeidet for å motvirke skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking kan være en faktor for å lykkes i arbeidet mot skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking. Det vil være svært krevende å avdekke hvem som jobber for og mot de kriminelle. Dermed må Politiet holde det de vet tett inntil brystet. Så lenge Politiet etterforsker i sanntid er de avhengige av at de kriminelle ikke er klare over at de etterforsker dem (Arbeidstilsynet 2016a). Kun på den måten vil Politiet kunne bevise at de kriminelle driver kriminell virksomhet. Dette betyr at man er avhengige av bransjens eget initiativ til å kontrollere grundigere enn påseplikten krever. Bransjen må innse at de er et meget viktig ledd, og en ressurs, i arbeidet mot skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking.

Den nye forskriften om offentlige anskaffelser gir entreprenørene en større mulighet til å holde oversikt over hvem som til enhver tid er på byggeprosjektene gjennom utvidelsen av ordningen med HMS-kort (Arbeids- og sosialdepartementet 2008). Utvidelsen av informasjonen i et HMS-kort gir entreprenørene en større mulighet til å avdekke uregelmessigheter raskere enn tidligere. Muligheten til å kontrollere HMS-kortet mot en elektronisk oversikt over alle som skal være på byggeplassen til enhver tid styrker entreprenørenes sjanse til å oppdage uregelmessigheter.

Som beskrevet i innledningen har Politiet få ressurser som fordeles på mange saker. Bare i 2015 var antall lovbrudd 352 238, hvor økonomisk kriminalitet utgjorde 3% av anmeldelsene (Politidirektoratet 2016). Dette bidrar igjen til at det er få i Politiet som jobber med slike saker. En mulighet kan være å omfordele ressursene innad i Politiet på en mer effektiv måte. Dette er svært utfordrende. Det vil derfor være mer hensiktsmessig at entreprenørene i bransjen tar samfunnsansvar og tar på seg mer kontrollarbeid enn påseplikten krever (L'etang 1994; Schwartz & Carroll 2003). Når en virksomhet gjør tiltak og utfører oppgaver utover det som er lovpålagt tar de samfunnsansvar (Regjeringen 2013). I forkant av Aktiv Malerservice-saken så det ut som entreprenørene og de involverte

byggherrene gjorde det påseplikten krevde, men lite utover det som er lovpålagt. Dette kan tyde på at de store entreprenørene er klar over sin sterke posisjon i bransjen. I dag er de derimot mer aktiv i arbeidet mot de kriminelle aktørene enn noen gang.

4.3.3 Fiktiv fakturering og fiktive transaksjoner

Tilknyttet bruken av fiktiv fakturering er det flere aspekter som utfordrer bransjen. De som prekvalifiserer underleverandører er avhengige av å ha kunnskap som gjør de i stand til å undersøke utover lover og regelverk. Som det kom frem i innledningen er dette kunnskap som entreprenøren ikke har i tilstrekkelig grad, fordi Politiet opererer i sanntid og ikke kan dele informasjon om pågående etterforskning. Når i tillegg fiktiv fakturering ansees som den mest organiserte og alvorligste formen for skatte- og avgiftskriminalitet viser det kompleksiteten i arbeidet i mot denne kriminalitetsformen (Skatteetaten, J. E. K. 2012). Få ansatte hos entreprenøren har kompetanse til å se om fakturaer, kontrakter, lånedokumenter eller kvitteringer er falske eller ikke. På dette feltet kan Politiet være med å styrke aktørene i bransjen gjennom å lære bort enkle triks og grep.

4.3.4 Falsk eller reell identitet

En utfordring er hvorvidt ansatte legitimerer seg med gyldig eller falsk legitimasjon ute på byggeplass. I Norge er kun pass og førerkort med fødselsnummer og bilde gyldig legitimasjon. En mulighet for aktørene i bransjen kan være kun å godta pass eller førerkort som legitimasjon for å legitimere seg i tillegg til HMS-kortet. Et forslag kan være at HMS-kortet ikke er gyldig uten gyldig legitimasjon. Dermed minimeres sjansen for at de ansatte bruker falsk dokumentasjon for å legitimere seg ute på byggeplass. Da kan de som utfører internkontrollen lære seg noen enkle triks for å oppdage falske pass eller førerkort. Det kan igjen føre til at de kriminelle tas på et tidligere tidspunkt enn om de kunne legitimere seg med flere typer identitetspapirer.

Utfordringen tilknyttet hvorvidt en ansatt hos en underleverandør har falsk, ekte eller stjålet identitet kan forminskes ved at entreprenøren har hyppige kontroller av underleverandøren. Samtidig kan utfordringen forminskes gjennom at uropatroljen kommer oftere på kontroll. En mulighet for å effektivisere kontrollen for både uropatroljen og entreprenøren er en tydelig og åpen dialog om hvor ofte de forventer at den andre parten kontrollerer. Dermed kan begge partene planlegge hvordan de utfører sine kontroller slik at de ikke kontrollerer samtidig. På den måten blir det flere og mer nøyaktige kontroller uten at det trenger å bli ekstra merarbeid for entreprenøren eller uropatroljen.

Gjennom å tydeliggjøre forventningene mellom entreprenøren og uropatroljen kan det sikres at entreprenørene i bransjen føler et større eierskap til ansvaret tilknyttet lover og forskrifter. Eierskapsfølelsen vil i mange tilfeller føre til et større engasjement for å arbeide mot

en loydydig byggebransje. Samtidig kan eierskapsfølelsen bidra til at flere aktører, som i utgangspunktet så på påseplikten som en unødvendig side ved jobben, engasjerer seg i kampen mot de kriminelle.

4.3.5 Trefasemodellen

Sett i forhold til trefasemodellen (Platt 2015; Rui 2012; van Koningsveld 2013) tilsvarer plasseringsfasen steg 1, fordekking / tilsløringsfasen steg 2 og integrasjonsfasen steg 3 i figur 6. På grunnlag av dette kan de se ut som at Aktiv Malerservice-saken underbygger teorien i trefasemodellen. Prosessens kompleksitet bidrar til at diskusjonen rundt faseinndelingen fortsatt er en utfordring.

Hovedutfordringen i forhold til trefasemodellen ligger i å avdekke hvorvidt mellomledet opererer loyelig eller uloyelig. For entreprenørene vil en økt forståelse av hvordan de kriminelle jobber styrke deres mulighet til å ikke kontrahere de kriminelle. Samtidig vil diskusjonen vedrørende hvor dypt entreprenørene skal kontrollere i henhold til sin påseplikt ha betydning. En avklaring i hva som forventes fra begge parter vil kunne bidra til å stenge eventuelle smutthull slik at de kriminelle må finne nye veier til rom. En forståelse av trefasemodellen vil til en viss grad bidra til at entreprenørene lettere forstår hvordan de kriminelle opererer. Dermed kan de styrke sitt arbeid både når de prekvalifiserer og når de utøver påseplikten.

4.3.6 Tiltak for å håndtere utfordringene i norsk byggebransje tilknyttet skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking

Begge entreprenørene valgte å utvikle prekvalifiseringssystemene sine for å sikre seg mot kriminelle aktører på sine prosjekter. Både konsern A og B prekvalifiserer etter egne kriterier i tillegg til kriteriene i Startbank. Dette hever kvaliteten på prekvalifiseringssystemene til konsern A og B. Samtidig øker konsernene sin trygghet på at de underleverandørene de kontraherer er loyelige. Et vesentlig aspekt for at disse prekvalifiseringssystemene skal fortsette å fungere er at de store entreprenørene er oppmerksomme på endringer i de kriminelles modus. For å holde følge med utviklingen må derfor kommunikasjonen mellom aktørene i byggebransjen, Politiet og myndighetene forbedres.

Innføringen av maks to ledd underleverandører (Anskaffelsesforskriften 2016) bidrar til at entreprenørene må kontrollere færre virksomheter enn tidligere. Dette gir entreprenørene gode muligheter til å bruke mindre tid på kontroller. Samtidig bidrar prekvalifiseringen i Startbank til at flere kriminelle aktører ikke kommer med i anbudskonkurransene. Det at noen entreprenører velger å utvide sine krav for å bli prekvalifisert viser at Startbank sine krav kan forbedres. En forbedring av prekvalifiseringskravene i Startbank vil gi den loyelige delen av bransjen et konkurransefortrinn foran de kriminelle (Carroll 1999; Crane & Matten 2004; Davis 1973; Post et al. 2002). Utfordringen ligger i å ikke kontrahere prekvalifiserte leverandører som

driver kriminelt. For å klare dette er bransjen avhengig av at alle aktørene tar ansvar gjennom å gjøre sin del av jobben, og er nøye i utførelsen av påseplikten. I tillegg vil en utvidelse av prekvalifiseringskravene i Startbank bidra til å gjøre jobben enklere for de som ønsker en lovlydig bransje.

Manglende åpenhet mellom entreprenørene og Politiet gjør jobben med å prekvalifisere underleverandører mer krevende enn med full åpenhet tilknyttet hvilke faresignaler som finnes. En mulighet for å styrke arbeidet mot de kriminelle aktørene kan være om myndighetene legger til rette for enda mer åpenhet i sine registre. Dermed får entreprenørene et bedre grunnlag for å kontrollere sine underleverandører. Da kan de ved bruk av enkle, lite tidkrevende kontroller utføre bakgrunnsjekker på underleverandørene uavhengig om de er prekvalifiserte eller ikke ved bruk av statlige registre.

Kun to ledd med underleverandører (Anskaffelsesforskriften 2016) gjør byggeprosjektene mer oversiktlige for byggherren og entreprenøren. Dette bidrar til en økt kontroll og en mer åpenhet på byggeplassen. Samtidig bidrar begrensningen i antall ledd til en sterkere eierskapsfølelse og et sterkere engasjement til prosjektet for underentreprenørene. Underleverandørene er en del av noe stort, men kan tydelig se sin posisjon og rolle i prosjektet. Dette kan igjen føre til at underentreprenøren ønsker å bidra til at entreprenøren bruker minst mulig tid på å rette opp feil og mangler etter kontroller gjennom å kontinuerlig utbedre uregelmessigheter.

Kontrollene til uropatroljen og utførelsen av påseplikten blir mindre tidkrevende for entreprenøren med færre ledd underleverandører. For bakmannen blir det mer krevende å skjule kriminaliteten med færre ledd underleverandører. Med tanke på skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking mister de kriminelle sitt uttaksledd i enden av entreprenørrekken med innføringen av maksimalt to ledd. Dermed har de ikke et ledd de kan fakturere for at leddet skal ta ut pengene kontant. Fordi de kriminelle endrer modus vil en stor utfordring for bransjen være å avdekke hvordan de kriminelle tilpasser seg innføringen av maks to ledd underleverandører. For entreprenørens del vil det være avgjørende med en tidlig indikasjon fra Politiet på hvor de skal stramme inn kontrollene for å hindre de kriminelle i å få et sterkere fotfeste i bransjen. Dette vil i stor grad være en etterforsknings sak for Politiet.

Samtidig som entreprenørene styrker sine muligheter til å ha kontroll på sine byggeplasser dukker det opp en ny utfordring med utvidelsen av HMS-kortet, og maksimalt to ledd underleverandører. Fordi de kriminelle endrer modus vil de forsøke å finne andre muligheter til å omgå regelverket på. For å få luket ut de kriminelle er bransjen avhengig av et godt samarbeid med Politiet og Arbeidstilsynet. Grunnen er at så lenge Politiet jobber i sanntid med personfokus vil Politiet i de fleste tilfeller ligge fremme i utviklingen av de kriminelles modus. Et godt samarbeid mellom bransjen og Politiet vil kunne gi større muligheter til å holde tritt med de kriminelle i deres endring av modus.

En mulighet er at et internt arbeidstilsyn hos entreprenørene kan bistå Politiet i arbeidet med å vinne tillitten til ansatte som jobber ute på prosjekt gjennom internkontrollene. Dermed kan entreprenøren selv være aktivt med i arbeidet mot de kriminelle. Dette kan bidra til en sterkere motivasjon fordi entreprenøren ser at sin internkontroll gir et viktig bidrag i arbeidet mot de kriminelle. Samtidig skaper det en eierskapsfølelse ved at arbeidet mot de kriminelle er et samarbeid mellom entreprenørene og offentlige etater. For å skape en felles eierskapsfølelse og et felles engasjement er bransjen avhengig av at entreprenører i bransjen tar utfordringen tilknyttet de kriminelle i bransjen på alvor. For å få til dette er god og tydelig kommunikasjon viktig. Aktørene i bransjen må klare å implementere tankegangen om en seriøs byggebransje i hele sin virksomhet. De må begynne å omtale de kriminelle som kriminelle, og ikke useriøse.

4.4 Tiltak for å ivareta omdømmet

Hensikten med forskningsspørsmål 3 var å studere hvordan to norske entreprenører arbeider med å ivareta omdømmet sitt etter en avsløring av skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking på sine prosjekter. I dette forskningsspørsmålet ble Aktiv Malerservice-saken lagt til grunn for å se hvordan konsern A og B jobbet for å ivareta omdømmet.

4.4.1 Konsekvenser for konsern A og B sitt omdømme overfor byggherren

På spørsmål om hvordan Aktiv Malerservice-saken påvirket omdømmet til konsern A eller B var byggherrene og entreprenørene samstemte i svarene sine. Elleve av intervjuobjektene, både entreprenører og byggherrer, mente at et godt omdømme er viktig for virksomheten. En byggherre mente det ville svekke omdømmet til entreprenøren hvis entreprenøren ble *”utsatt for kriminelle handlinger gjentatte ganger i løpet av forholdsvis kort tid”*. Majoriteten av byggherrene mente at dersom en entreprenør tok tydelig avstand fra de kriminelles handlinger og tok ansvar for, og viste evne til å utbedre situasjonen kunne entreprenøren heve sitt omdømme.

4.4.1.1 Håndtering av omdømme

Når byggherrene ble spurt om hvordan entreprenørene jobbet for å ta vare på omdømmet som følge av Aktiv Malerservice-saken kom det frem flere poenger.

Det mest omdømmebyggende entreprenørene gjør er ifølge byggherrene å levere gode prosjekter. Det vil si at entreprenørene leverer til riktig kvalitet, og at fremdriftsplaner og avtalt pris holdes. I stort sett alle prosjekter forekommer det større eller mindre avvik, ofte i form av kontraktavvik. I Aktiv Malerservice-saken var kontraktavviket at underleverandøren ikke betalte skatter og avgifter i henhold til Skattebetalingsloven. Da er det viktig at

entreprenørene håndterer kontraktavviket på en profesjonell og åpen måte overfor byggherren for å ivareta omdømmet sitt. En entreprenør poengterer hvordan god håndtering av kontraktavvik kan sikre at byggherren inngår kontrakter med entreprenøren igjen. *“Det er så enkelt at hvis du leverer et godt prosjekt til byggherre, kvaliteten er god, holder pris og fremdrift og alt som vi var enige om, så kommer ofte den kunden tilbake igjen”, sa en av byggherrene.*

Begge entreprenørene var opptatte av å gjøre opp for seg hvis det skulle oppdages noe kriminelt på deres byggeplasser. Fra byggherren sitt perspektiv er det viktig at entreprenørene leverer i henhold til kontraktregulerte forhold. En av byggherrene påpekte at den beste måten å oppnå et godt omdømme på var å levere gode prosjekter i henhold til kontraktsvilkår, og samtidig vise at de opererer i henhold til norske lover og forskrifter.

Flere av byggherrene påpekte håndteringen i etterkant av Aktiv Malerservice-saken som ryddig og åpen fra både konsern A og B sin side. En byggherre mente at Aktiv Malerservice-saken ikke påvirket omdømmet til Konsern B i det hele tatt. Konsensusen blant byggherrene var at entreprenørenes åpenhet og vilje til å utbedre situasjonen bidro til at entreprenørens omdømme ble hevet. Enkelte byggherrer påpekte at entreprenørene kan påvirke andres oppfatning av hvordan de håndterte Aktiv Malerservice-saken ved å legge seg flate. På den måten kan svekkelse av omdømmet forebygges.

4.4.1.3 Godt samarbeid mellom entreprenør og byggherre

Spørsmål om hvorvidt avdekking av kriminalitet hos underleverandører påvirket forholdet til entreprenøren ble stilt byggherrene.

Begge entreprenørene henviste til at det ikke var det eksterne omdømmet som ble svekket av Aktiv Malerservice-saken. De hevdet at det var den interne stoltheten som ble satt på prøve.

Det var flere byggherrer som henviste til viktigheten av et godt samarbeid mellom entreprenøren og byggherren for å klare å levere i henhold til kontrakten. Byggherrene mente at hvilke nøkkelpersoner som jobbet på prosjektene var viktigere for prosjektet enn hvilken entreprenør som utførte jobben. En byggherre påpekte at byggherrens viktigste jobb var å gjøre entreprenøren god.

4.4.2 Konsekvenser for byggebransjen sitt omdømme

Intervjuobjektene ble spurt om hvordan de responderte da de fikk vite at kriminelle aktører har fofeste i bransjen. En av byggherrene mente at Aktiv Malerservice-saken var en kjempebelastning for omdømmet til norsk byggebransje. Konsensus var at entreprenørene ikke kunne ha kontroll på hvordan hele bransjen fremsto i media så lenge kriminelle aktører florerte bransjen.

En gjennomgående oppfatning var at den viktigste jobben med å påvirke omdømmet var å bygge det interne miljøet i virksomheten, da egne ansatte fungerer som ambassadører utad. Hvis virksomhetene i tillegg klarte å levere gode prosjekter ville det være den viktigste omdømmebyggingen. Et intervjuobjekt hos en av entreprenørene sa som følger: *"if you take care of the inside, the inside will take care of the outside. Hvis det interne miljøet strutter av stolthet, glede og profesjonalitet så vil det smitte over på andre."* En byggherre påpekte at et godt omdømme øker konkurranseevnen over tid. Samtidig blir omdømmet sett på som et viktig ledd for å bygge en kultur basert på lovlighet.

4.4.3 Aftenpostens betydning for omdømme

Både byggherrene og entreprenørene ble stilt spørsmål om hvordan Aftenpostens omtale påvirket omdømmet til konsern A og B.

Majoriteten påpekte hvor viktig rolle media har som den fjerde statsmakt. Aftenpostens artikkelserie fikk stor betydning for bransjens forståelse av kriminalitetens omfang. Byggherrene og entreprenørene uttalte stor enighet om at arbeidet Aftenposten gjorde var viktig. Konsensusen var at fokuset til Aftenposten var med på å sette arbeidsmarkeds kriminalitet på dagsordenen. *"Jeg vil si at dette er et godt eksempel på at media er en effektiv arena for å sette dagsorden"* uttalte en byggherre.

Flertallet av intervjuobjektene sa seg enige i at Aftenposten gjorde en svært god jobb i forbindelse med artikkelserien Grå økonomi. Artikkelserien satte fokus på en del utfordringer som bransjen ikke var bevisste på, men som kunne forbedres. Til motsetning var det en byggherre som mente at Aftenposten benyttet spissformuleringer, og ikke hadde nok kunnskap om forholdene til å kunne være kritiske.

Et par av intervjuobjektene påpekte at Aftenpostens oppmerksomhet gjorde entreprenørene til å bli mer lydhøre overfor Politiet og myndighetene. Politiet og myndighetene hadde forsøkt å snakke om arbeidsmarkeds kriminalitet en stund, men først etter omtalen av Aktiv Malerservice-saken forsto bransjen alvoret. Samtidig påpekte entreprenørene utfordringen tilknyttet taushetsbelagt informasjon. *"For det har, og er fortsatt en utfordring, at myndighetene vet en god del ting som ikke vi vet."*

Entreprenørene var enige om at det er viktig å få frem all fakta i saker hvor det viser seg at kriminelle aktører er involvert da mediepåvirkningen på omdømmet kan være stor. En byggherre påpekte at media har en tendens til å blåse opp små saker til å bli store. Samtidig vektlegger både konsern A og B at hovedmotivasjonen til å arbeide mot de kriminelle aktørene er fordi de utfordrer virksomhetens verdier. En entreprenør omtalte prestisjetapet de opplevde da Aftenposten avdekket kriminelle aktører på deres byggeplass før de selv oppdaget det.

4.4.4 Tiltak for å ivareta entreprenørens omdømme

Tiltakene som ble funnet i tilknytning til Aktiv Malerservice-saken for å forebygge arbeidsmarkedskriminalitet virker omdømmebyggende i seg selv. Disse tiltakene er oppsummert i tabell 5. Tiltakene i tabell 6 ble implementert for å ivareta omdømmet til entreprenørene overfor byggherren i forbindelse med Aktiv Malerservice-saken. Tiltakene er utarbeidet på bakgrunn av resultatene fra intervjuene.

TYPE TILTAK	BESKRIVELSE
Tok avstand	Entreprenørene tok avstand fra de kriminelle forholdene ved å uttale til bransjen og media at dette er uakseptabelt at forekommer på byggeprosjekter, og at de vil arbeide aktive for at de ikke skal få jobbe på deres prosjekter igjen
Går foran som et godt eksempel	Utarbeidet og utvidet sine rutiner for å prekvalifisere underleverandører, og oppfordret til utstrakt bruk av Startbank som prekvalifiseringssystem
Tok ansvar	Viljen til å utbedre situasjonen bidro til at entreprenørene tok ansvar. De gjorde opp for seg gjennom å forbedre situasjonen, og gjennom å finne ut hvilke underleverandører som kunne prekvalifiseres og ikke
Leverer gode prosjekter	Entreprenørene jobbet for å levere gode prosjekter i henhold til kontrakvilkår. De jobbet for å holde fremdriftsplaner og for å holde seg til avtalt pris
Profesjonell håndtering	Ryddig, transparent, åpen håndtering bidro til at entreprenørene sitt omdømme ble hevet etter byggherrene sitt syn. Entreprenørene la seg flate for de faktiske forhold som var bevist for å minimere skadeomfanget av saken
Egne krav utover Startbank	For å prekvalifisere sine underleverandører har begge konsernene utarbeidet egne tilleggskriterier for å bli prekvalifisert i tillegg til Startbank sine kriterier

Tabell 6 Oversikt over tiltak for å ivareta omdømmet

4.5 Diskusjon

4.5.1 Konsekvenser for konsern A og B sitt omdømme overfor byggherren

Begge entreprenørene omtalte et godt omdømme som viktig. Fombrun & Van Riel (2004) sa at omdømmet påvirker entreprenørens strategiske posisjon. Både konsern A og B var tidlig ute med å ta avstand fra de kriminelle aktørene i forbindelse med Aktiv Malerservice-saken. De var tydelige utad om deres ståsted i forbindelse med saken. Konsern A og B var tydelige på at de ikke skulle kobles til kriminelle aktører. Gjennom å ta avstand fra de kriminelle forholdene ga entreprenørene et tydelig signal til byggherrene om at slike aktører ikke var velkomne på deres byggeplasser. En mulig ulempe ved å ta avstand fra de kriminelle så raskt som konsern A og B gjorde, kan være at det kunne bidra til at andre kriminelle kunne endre modus raskt. Det kunne de få til gjennom å tilpasse seg at entreprenørene var blitt klar over hva som foregikk, og dermed være ekstra nøye med å skjule kriminaliteten.

Det at entreprenørene tilknyttet Aktiv Malerservice-saken fikk sitt omdømme hevet underbygges av Brønn & Ihlen (2009), Gotsi & Wilson (2001) og Fombrun (1996), som påpeker at en både må bygge og vedlikeholde relasjonene for å ha et positivt omdømme. Entreprenørene vedlikeholdt relasjonen til byggherren gjennom å være åpne om hva som hadde skjedd i forbindelse med straffesaken. Fordi entreprenørene tok avstand fra de kriminelle forholdene og gikk foran som et godt eksempel for andre aktører i bransjen hevet entreprenørene omdømmet.

4.5.1.1 Håndtering av omdømme

I forbindelse med Aktiv Malerservice-saken gikk Konsern A og B foran som et godt eksempel for andre i bransjen. Gjennom å være åpne og tydelige i sine uttalelser i media sto begge entreprenørene frem, og tok ansvar for de forholdene som ble oppdaget på deres byggeprosjekter. De tok samfunnsansvar utover det lover og forskriftene krever i det interne arbeidet med å prekvalifisere underleverandører (Brønn & Ihlen 2009). Begge konsernene innså at sine kontrollrutiner var for dårlige, og ga tydelige signaler om at de skulle forbedre forholdene. Gjennom å være åpne ga entreprenørene inntrykk av at de ikke hadde noe å skjule. De fikk tillitt til at de ikke bevisst var involvert i kriminelle forhold. Dette styrket deres posisjon i bransjen. Slike uttalelser styrker omdømmet fordi håndteringen oppfattes som åpen og ryddig.

Utfordringer tilknyttet utførelsen av påseplikten kan for eksempel løses ved at byggherren ikke viderefører ansvaret om påseplikt til entreprenøren. Dermed kan ikke byggherren overføre utfordringene til entreprenøren, fordi det er byggherren som står ansvarlig dersom det skulle forekomme uregelmessigheter. På denne måten kan flere av de mindre aktørene klare seg bedre i markedet enn om de ble pålagt en mer omfattende kontroll enn

dagens. Ved å slå sammen mindre byggherrefirmaer kan bransjen oppnå en større sikkerhet. Det blir flere arbeidstakere til å utføre jobben per byggherre når byggherrene slår seg sammen, eller kjøpes opp av andre byggherrer. Spørsmålet om uaktsomhet eller aktsomhet blir litt mindre krevende å svare på, da det kun er byggherren som har ansvaret. Dersom det skulle forekomme uregelmessigheter på byggherrens prosjekter blir det ikke et spørsmål om entreprenøren eller underentreprenøren visste. Byggherren skal da vite alt som foregår på sine prosjekter.

4.5.1.2 Godt samarbeid mellom entreprenør og byggherre

Noe av bakgrunnen for at det ble satt i gang prosesser internt var at den interne stoltheten til entreprenørene fikk seg et tilbakeslag. Fordelen var at begge konsernene bidro i arbeidet mot de kriminelle uten å nøle. Dersom de hadde nølt og ikke lagt seg flate slik de gjorde kan det tenkes at bransjen ville endret oppfatningen av dem. Da kunne svekkelsen av omdømmet ha vært et faktum. Fordelen ved at to store entreprenører havnet i en slik situasjon er at de har ressurser til å iverksette tiltak for å motarbeide de kriminelle aktørene, som for eksempel et internt arbeidstilsyn.

Konsern A og B innså at de kriminelle må skvises ut av markedet, men de klarer ikke å fjerne dem uten at resten av bransjen gjør sin del av jobben. Arbeidet som er lagt ned i konsern A og B for å motarbeide de kriminelle aktørene styrker deres mulighet til å luke ut kriminelle aktører før kontrahering, men også underveis i prosjektene. Andre entreprenører kan lære av hvordan konsern A og B håndterte Aktiv Malerservice-saken, og hvordan de har jobbet for at det ikke skal gjenta seg.

4.5.2 Konsekvenser for byggebransjen sitt omdømme

Bransjen ufarliggjør de kriminelles handlinger gjennom å bruke begrepet useriøs fremfor kriminell. Dette tyder på at deler av bransjen ikke forstår alvoret tilknyttet skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking. Da vil ikke aktørene i bransjen ta problemet på alvor. Dette kan igjen bidra til at de kriminelle får et bedre fotfeste, og kan tyde på at bransjen ikke innser at de kriminelle infiltrerer bransjen. For byggebransjen er dette en utvikling i uønsket retning. Så lenge bransjen ikke tar problemet på alvor vil de kriminelle lykkes i å skjule kriminaliteten ved hjelp av tilpasning av modus.

Omdømmet til konsern A og B ble hevet i forbindelse med Aktiv Malerservice-saken. Sett fra et omdømmeperspektiv kom begge konsernene styrket ut i etterkant av Aftenpostens omtale. Fordelen med oppslag i media tilknyttet en slik sak var muligheten til å vise at virksomheten tar samfunnsansvar. Et ønske om et godt omdømme, og at de uttalt tar samfunnsansvar bidro til at entreprenørene agerte som de gjorde. Entreprenørene følte at de

måtte gjøre noe, fordi visjonen deres sa at de skulle være til å stole på og ærlige. Dermed ble samfunnsansvaret tatt.

4.5.3 Aftenpostens betydning for omdømme

I Aktiv Malerservice-saken var det to store norske konsern som var involvert. Med sterke markedsposisjoner i forkant av avsløringene hadde de gode muligheter til å styre hvordan de la frem saken for media da de visste om den. Denne fordelene klarte både konsern A og B å utnytte på en effektiv måte. Mindre firmaer som uttalte seg hadde mindre påvirkningskraft enn konsern A og B. Dette viser hvor mektig media er. Aftenposten fikk frem at store norske entreprenører har kriminelle aktører på sine prosjekter, og at mindre entreprenører skvises ut av markedet fordi de ikke klarer å konkurrere på pris.

Aftenposten sin dekning av Aktiv Malerservice-saken fra flere synsvinkler bidro til å sette problematikken på dagsorden. På bakgrunn av disse artiklene ble problematikken tilknyttet skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking diskutert og prioritert fra bransjens side. Også de offentlige etatene kom på banen og ytret sine meninger. Dette er med på å underbygge hypotesen til McCombs (2004) og McCombs og Shaw (1972) om at intensiv mediedekning fører til at temaet prioriteres og diskuteres.

Aftenposten satte ikke bare problemstillingen på dagsorden. Arbeidet til Aftenposten førte til at entreprenørene i bransjen generelt sett ble mer lydhøre overfor Politiet og myndighetene. Dette er i samsvar med Carroll & McCombs (2003) og McCombs (2004) sin forskning på at mediene påvirker oppfatninger tilknyttet temaet som aktualiseres gjennom å koble nyhetene til virksomhetene. Å øke bevisstheten til aktørene i bransjen bidro til en bedre dialog mellom bransjen, Politiet og myndighetene. Denne dialogen kan forbedres ytterligere. Det er nettopp i kommunikasjonen mellom Politiet og bransjen utfordringen ligger. Av hensyn til pågående etterforskning kan ikke Politiet informere bransjen om hva som foregår. Dette bidrar igjen til at bransjen mener at Politiet ikke gjør nok. Det er forholdsvis tydelig at mellom Politiets etterforskningsarbeid og i bransjens påseplikt er det en gråsoner hvor ansvarsfordelingen er uklar. Det er også mulig at entreprenørene ikke kontrollerer nøye nok i henhold til påseplikten. I så fall er dette noe bransjen bør forbedre. Kun tydelig og ryddig kommunikasjon mellom bransjen og Politiet vil avdekke en eventuell gråsoner.

Kapittel 5: Oppsummering og konklusjon

Målet med denne oppgaven er å øke bevisstheten vedrørende omdømmebygging og arbeidsmarkeds kriminalitet i norsk byggebransje. Da dette er en masteroppgave innenfor et felt med lite tidligere forskning ble det viktig å finne en balanse mellom å svare på forskningsspørsmålene, og samtidig være åpen for nye innspill, synspunkter og vinklinger. I konklusjonskapittelet samles først trådene fra de tre forskningsspørsmålene før en konklusjon legges frem. Deretter legges det frem anbefalinger om videre arbeid.

5.1 Oppsummering

5.1.1 Former for arbeidsmarkeds kriminalitet i norsk byggebransje

I arbeidet med denne masteroppgaven ble det avdekket kriminalitetsformer som forekommer i byggebransjen. Omfanget av kriminaliteten er veldig usikkert, da de kriminelle opererer i det skjulte. Verken Politiet eller bransjen er klar over hvor utbredt problemet er, men omfanget antas å være stort. De kriminelle endrer modus for hvordan de gjennomfører de kriminelle handlingene ettersom hvor de finner smutthull i lover og regelverk. Formene for arbeidsmarkeds kriminalitet som finnes i norsk byggebransje i dag er:

- Skatte- og avgiftskriminalitet
- Hvitvasking
- Ulovlig arbeid (svart arbeid)
- Uriktig dokumentasjon, herunder falsk HMS-kort, falsk pass og falsk identitet.
- Brudd på allmenngjøringsloven
- Brudd på arbeidsmiljøloven
- Menneskehandel til utnyttelse for tvangsarbeid
- Trygdesvindler

5.1.2 utfordringer tilknyttet hvitvasking og skatte- og avgiftskriminalitet og tiltak mot utfordringene

Denne masteroppgaven avdekket flere utfordringer i forhold til skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking, og mulige tiltak mot utfordringene.

En av de største utfordringene innen skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking er å avdekke omfanget av kriminaliteten. Samtidig er det svært krevende å oppdage om en underleverandør opererer i henhold til loven eller ikke. I tillegg har det vist seg å være utfordrende å få entreprenørene i bransjen til å forstå alvoret av kriminalitetsbildet. Det har vist seg å være en utfordring at bransjeaktørene omtaler kriminelle aktører som useriøse fremfor kriminelle. Enkelte kommenterte at det er krevende å skille de kriminelle fra de lovlidige, både i kontraheringsfasen og ute på byggeplass.

En viktig utfordring som kan forebygge kriminaliteten er å jobbe for økt motivasjon til å utføre påseplikten mer nøyaktig. Utfordringen Politiet omtaler som hovedutfordringen for entreprenørene er å oppdage om en faktura er fiktiv eller ikke. Samtidig er utfordringen tilknyttet falsk eller stjålet identitet stor.

Denne masteroppgaven avdekket en rekke tiltak bransjen utførte i etterkant for å håndtere utfordringer tilknyttet skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking. Følgende tiltak ble utført for å håndtere utfordringene i etterkant av Aktiv Malerservice-saken;

- Prekvalifisering i Startbank
- Maks to ledd underleverandører
- Intern opplæring og utviklede kontrollrutiner
- Internt arbeidstilsyn
- HMS-kort
- Forbedret HMS-arbeid.

5.1.3 Tiltak for å ivareta omdømmet

Det ble avdekket flere tiltak for å ivareta omdømmet til entreprenørene overfor byggherrene. Blant annet ble det avdekket at entreprenørene hevet sitt omdømme gjennom å ta ansvar for å utbedre situasjonen, og ved å ta avstand fra de kriminelle handlingene. Videre avdekket arbeidet med denne masteroppgaven at entreprenørene mente det ikke var deres omdømme som ble svekket i etterkant av Aktiv Malerservice-saken, men at den interne stoltheten ble redusert. Samtidig påpekte entreprenørene at hovedmotivasjonen til å ta tak i arbeidet mot de kriminelle aktørene var at de kriminelle utfordret entreprenørens grunnleggende verdier.

Det er mest omdømmebyggende for entreprenørene er å levere gode prosjekter til avtalt pris, kvalitet og innenfor avtalt tidsramme. Det er vesentlig å håndtere utfordringene som kommer på en profesjonell og åpen måte for å ivareta et godt omdømme overfor byggherren. Konsensus hos intervjuobjektene var at håndteringen av Aktiv Malerservice-saken hevet omdømmet til både konsern A og B.

Prekvalifisering i Startbank ble et viktig verktøy som begge entreprenørene nå bruker i arbeidet mot kriminelle aktører. Med sine egne prekvalifiseringsystemer, utover Startbank sine krav, viser entreprenørene et tydelig ståsted. De ivaretar omdømmet sitt gjennom en ærlig, åpen og profesjonell håndtering.

Masteroppgaven avdekket flere tiltak som bidro til å heve omdømmet for entreprenørene. Følgende tiltak for å ivareta omdømmet til entreprenørene ble avdekket;

- Ta avstand fra forholdene
- Ta ansvar for å utbedre situasjonen
- Leverer gode prosjekter
- Håndtere situasjonen profesjonelt
- Å gå foran som et godt eksempel
- Egne krav i tillegg til Startbanks for å prekvalifisere underleverandører.

5.2 Konklusjon

Arbeidet med denne masteroppgaven avdekket at følgende former for arbeidsmarkeds kriminalitet finnes i norsk byggebransje i dag;

- Skatte- og avgiftskriminalitet
- Hvitvasking
- Ulovlig arbeid
- Uriktig dokumentasjon
- Brudd på allmenngjøringsloven
- Brudd på arbeidsmiljøloven
- Menneskehandel til utnyttelse for tvangsarbeid
- Trygdesvindler.

Det ble avdekket flere utfordringer i forbindelse med skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking. De største utfordringene innen skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking denne masteren avdekket er å forstå kriminalitetsbildet og omfanget av kriminelle handlinger. En annen utfordring som ble avdekket var å øke motivasjonen til å utføre påseplikten mer nøyaktig. Hovedutfordringen Politiet påpekte var å oppdage om en faktura er fiktiv eller ikke, og om ansatte i bransjen har falsk, stjålet eller ekte identitet. Følgende tiltak ble utført i etterkant av Aktiv Malerservice-saken for å håndtere utfordringene;

- Prekvalifisering i Startbank
- Maks to ledd underleverandører
- Intern opplæring og utviklede kontrollrutiner
- Internt arbeidstilsyn
- HMS-kort
- Forbedret HMS-arbeid.

Denne masteroppgaven fant flere tiltak entreprenørene gjorde for å ivareta omdømmet sitt. Tiltakene førte til at entreprenørenes omdømme ble hevet. Følgende tiltak for å ivareta omdømmet ble avdekket i denne masteroppgaven;

- Ta avstand fra forholdene
- Ta ansvar for å utbedre situasjonen
- Leverer gode prosjekter
- Håndtere situasjonen profesjonelt
- Å gå foran som et godt eksempel
- Egne krav i tillegg til Startbanks for å prekvalifisere underleverandører.

5.3 Anbefaling om videre arbeid

I dette delkapittelet legges det frem forslag til videre arbeid. Bakgrunnen til forslagene er erfaringer gjort underveis i arbeidet med denne masteroppgaven.

Et veldig interessant forhold som bør undersøkes ytterligere er forholdet mellom entreprenør og underentreprenør. Det kan undersøkes hvordan omdømmehåndtering påvirkes av at en nærmer seg de kriminelle nettverkene sitt virkeområde. Et annet spennende aspekt kan være å se på hvor stor oppmerksomhet omdømmehåndtering har i strategiplanene til entreprenørene, og i hvor stor grad de omtaler omdømme i sine strategiplaner og årsrapporter.

Det kan være nødvendig med videre arbeid tilknyttet hvordan kontrollrutinene faktisk praktiseres i norsk byggebransje. Det er ikke funnet noen tidligere publikasjoner som tar for seg dette, eller nærliggende aspekter for å motvirke skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking i norsk byggebransje.

Det hadde vært veldig interessant å identifisere indikatorer på seriøse og useriøse aktører, og hva som skiller de fra hverandre. For eksempel gjennom å benytte datainnsamling fra flere avsluttede saker hos Politiet for å finne sammenhenger og trender.

Det er også behov for videre studier tilknyttet årsaker til at akkurat byggebransjen blir infiltrert av kriminelle aktører. En studie som fokuserer på hva som gjør en seriøs aktør useriøs kunne også vært interessant.

Litteraturhenvisning:

Dom

Borgarting lagmannsrett. (2016). *LB-2015-15634*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/LBSTR/avgjorelse/lb-2015-15634?q=LB-2015-15634> (lest 28.11.2016).

Lover

Allmenngjøringsloven. (1993). *Lov om allmenngjøring av tariffavtaler m.v. (allmenngjøringsloven)*. av 4. juni 1993. Nr. 58.

Arbeidsmiljøloven. (2005). *Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven)* av 17. juni 2005 nr 62. .

EØS-loven. (1994). *Lov om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v. (EØS-loven)* av 1. januar 1994 Nr, 109.

Hvitvaskingsloven. (2009). *Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. (hvitvaskingsloven)* av 3. juni 2009 nr. 11.

Skattebetalingsloven. (2005). *Lov om betaling og innkreving av skatte- og avgiftskrav (skattebetalingsloven)* av 17.juni 2005 Nr. 67.

Straffeloven. (2005). *Lov om straff (straffeloven)* av 20. mai 2005 nr. 28.

Utlendingsloven. (2008). *Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (Utlendingsloven)* av 5. mai 2008 nr. 35.

Forskrifter

Anskaffelsesforskriften. (2016). *Forskrift om offentlige anskaffelser (anskaffelsesforskriften)* av 12. august 2016 nr. 974.

Arbeids- og sosialdepartementet. (2008). *Forskrift om informasjons- og påseplikt og innsynsrett*.

Arbeids- og sosialdepartementet. (2010). *Forskrift om sikkerhet, helse og arbeidsmiljø på bygge- og anleggsplasser (byggherreforskriften)*.

Rapporter

Arbeids- og sosialdepartementet. (2015). *Strategi mot arbeidslivskriminalitet*.

Arbeidstilsynet, N., Politiet, Skatteetaten. (2015). *Felles årsrapport - 2015- mellom arbeidstilsynet, nav, Politiet og skatteetaten for styrket innsats mot arbeidsmarkeds kriminalitet*.

BNL, B. L. (2014). *Enkelt å være seriøs - Ny sentral godkjenning (nSG): BNL*.

Gjølberg, M. & Ruud, A. (2005). *The UN Global Compact—A Contribution to Sustainable Development? Oslo: University of Oslo*.

Kripos. (2014). *Kriminalitet i bygg og anleggsnæringen; Situasjonsbeskrivelse 2014*. Oslo.

Kripos. (2015). *Tendrapport 2016: Organisert og annen alvorlig kriminalitet i Norge*. Oslo: Kripos.

NESH. (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: Det nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH).

NOU. (2012:2). *Utenfor og innenfor. Norges avtaler med EU*

Oslo Politidistrikt, M. S., Christina Hofseth, Ingjerd Hansen og Anne Bakosgjelten. (2015). *Trender i kriminalitet 2016-2017: utfordringer i den globale byen*. Oslo.

Politidirektoratet. (2016). *Anmeldt kriminalitet og straffesaksbehandling 2015. Kommenterte STRASAK-tall*. Oslo.

Simon Neby, T. N., Jostein Ryssevik, & Kristin Rubecksen, M. D., Inger Nordhagen. (2016). *Innsats mot arbeidslivskriminalitet. Kartlegging og evaluering av hvordan det tverretatlige statlige samarbeidet fungerer*. Bergen.

Skatteetaten. (2012). *Årsmelding 2012*: Skatteetaten.

Skatteetaten. (2015). *Årsrapport 2015 for Skatteetaten*: Skatteetaten.

Økokrim. (2015a). *Risikovurdering; Økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet*. Oslo.

Økokrim. (2015b). *Trusselvurdering: Økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet*.

Økokrim, A. K. K. M. N. P. u. S. T. U. (2014). *Sitasjonsbeskrivelse 2014, Arbeidsmarkedskriminalitet i Norge*.

Faglitteratur og artikler

Andersen, S. S. (2013). *Casestudier: forskningsstrategi, generalisering og forklaring*. 2 utg. Bergen: Fagbokforl.

Balmer, J. M. & Greyser, S. A. (2003). *Revealing the corporation: perspectives on identity, image, reputation, corporate branding, and corporate-level marketing: an anthology*. Psychology Press.

Birth, G., Illia, L., Lurati, F., Zamparini, A. & Communicating, C. (2008). *The practice in the top 300 companies in Switzerland*. *Corporate Communication: An International Journal*, 13 (2).

Bromley, D. B. (2000). *Psychological Aspects of Corporate Identity, Image and Reputation*. *Corporate Reputation Review*, 3 (3): 240-252.

Bryant, D. Z. o. J. (2002). *Media effects: Advances in theory and research*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Brønn, P. & Ihlen, Ø. (2009). *Åpen eller innadvendt. Omdømmebygging for organisasjoner*. Gyldendal Akademisk, Oslo.

Carroll, A. B. (1999). *Corporate social responsibility evolution of a definitional construct*. *Business & society*, 38 (3): 268-295.

Carroll, C. E. & McCombs, M. (2003). *Agenda-setting effects of business news on the public's images and opinions about major corporations*. *Corporate reputation review*, 6 (1): 36-46.

Chaikin, D. A. (1991). *Money laundering: An investigatory perspective*. *Criminal Law Forum*, 2 (3): 467-510.

Corbin, J. M. & Strauss, A. L. (2008). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. 3 utg. Thousand Oaks, Calif: Sage.

Crane, A. & Matten, D. (2004). *Business ethics: A European perspective. Managing corporate citizenship and sustainability in the age of globalisation*: Oxford: Oxford University Press.

Dalen, M. (2004). *Intervju som forskningsmetode: en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforl.

Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. 5 utg. Oslo: Gyldendal akademisk.

Davis, K. (1973). *The case for and against business assumption of social responsibilities*. *Academy of Management journal*, 16 (2): 312-322.

Dhir, K. S. & Vinen, D. (2005). *Managing corporate respectability: concept, issues, and policy formulation*. *Corporate Communications: An International Journal*, 10 (1): 5-23.

Flyvberg, B. (2001). *Making social science matter: why social inquiry fails and how it can succeed again*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fombrun, C. J. (1996). *Reputation: Realizing Value from the Corporate Image*: Harvard Business School Press.

Fombrun, C. J. & Van Riel, C. B. (2004). *Fame & fortune: How successful companies build winning reputations*: FT Press.

Fombrun, C. J., Gardberg, Naomi A, Ponzi, Leonard J. (2011). *RepTrak TM Pulse: Conceptualizing and Validating a Short-Form Measure of Corporate Reputation*. *Corporate Reputation Review*

- Freeman, R. E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Boston, MA: Pitman.
- Gotsi, M. & Wilson, A. M. (2001). *Corporate reputation: seeking a definition*. *Corporate Communications: An International Journal*, 6 (1): 24-30.
- Ihlen, Ø. (2007). *Petroleumsparadiset: norsk oljeindustriens strategiske kommunikasjon og omdømmebygging*. Oslo: Unipub.
- Kvåle, G. & Wæraas, A. (2006). *Organisasjon og identitet*. Oslo: Samlaget.
- L'etang, J. (1994). *Public relations and corporate social responsibility: Some issues arising*. *Journal of Business Ethics*, 13 (2): 111-123.
- Linde, B. U. D. v. d. (2013). *Research Handbook on Money Laundering*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- McCombs, M. (2004). *Setting the Agenda: The Mass Media and Public Opinion*: Wiley.
- McCombs, M. E. & Shaw, D. L. (1972). *The agenda-setting function of mass media*. *Public opinion quarterly*, 36 (2): 176-187.
- Olsen, A. B. (2007). *Økonomisk kriminalitet; Avdekking, gransking og forebygging*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Platt, S. (2015). *Criminal capital; How the Finance Industry Facilitates Crime*. 1 utg. Basingstoke: Palgrave Macmillian.
- Pollach, I. (2003). *Communicating corporate ethics on the world wide web a discourse analysis of selected company web sites*. *Business & Society*, 42 (2): 277-287.
- Porter, M. & Kramer, M. R. (2006). *Strategy & Society. The link between competitive advantage and corporate social responsibility* Harvard Business Review. 78-92 s.
- Post, J. E., Lawrence, A. T., Weber, J. & Weber, J. (2002). *Business and society: corporate strategy, public policy, ethics*: McGraw-Hill/Irwin.

Rui, J. P. (2012). *Hvitvasking: Fenomenet, regelverket, nye strategier*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet : fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforl.

Schneider, F. (2015). *Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments*. Linz.

Schwartz, M. S. & Carroll, A. B. (2003). *Corporate social responsibility: A three-domain approach*. *Business ethics quarterly*, 13 (04): 503-530.

Seale, C. (1999). *The Quality of Qualitative Research*: SAGE Publications.

Silverman, D. (2011). *Interpreting qualitative data: a guide to the principles of qualitative research*. 4 utg. Los Angeles: SAGE.

Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. 4 utg. Bergen: Fagbokforl.

Tjora, A. H. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. 2 utg. Oslo: Gyldendal akademisk.

Unger, B. (2013). *Money Laundering Regulation: From Al Capone to Al Qaeda*. *Research Handbook on Money Laundering*: 19.

van Koningsveld, J. (2013). *Money laundering—'You don't see it, until you understand it': rethinking the stages of the money laundering process to make enforcement more effective*. *Research Handbook on Money Laundering*: 435.

Van Riel, C. B. & Fombrun, C. J. (2007). *Essentials of corporate communication: Implementing practices for effective reputation management*: Routledge.

Waldahl, R. (1999). *Mediepåvirkning*: Ad Notam Gyldendal.

Yin, R. K. (2014). *Case study research: design and methods*. 5th ed. utg. Los Angeles, Calif: SAGE.

Nettsider

Achilles. (2016). *Administrasjon av leverandørinformasjon for bygg- og anlegg, forsikring samt forvaltning og drift av eiendom: Startbank*. Tilgjengelig fra:

<http://www.achilles.com/nb/nettverk/836-startbank-norge-register-for-bygg-anlegg-facility-management-og-forsikring> (lest 11.12.2016)

Aftenposten. (2016). *Korrupsjonssiktet selskap bygger Follobanen – slåss om E18-kontrakt: Sveinung Berg Bentzrød*. Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/norge/Korrupsjonssiktet-selskap-bygger-Follobanen---slass-om-E18-kontrakt-607189b.html> (lest 9.12.2016).

Arbeidstilsynet. (2016a). *Endringer i forskriftene om HMS-kort*: Arbeidstilsynet. Tilgjengelig fra: <http://www.arbeidstilsynet.no/nyhet.html?tid=257091> (lest 20.11.2016).

Arbeidstilsynet. (2016b). *HMS-kort i bygge- og anleggsnæringen*: Arbeidstilsynet. Tilgjengelig fra: <http://www.arbeidstilsynet.no/fakta.html?tid=95426> (lest 11.12.2016)

Braadland, M. (2016). *Terskelverdiene i anskaffelsesforskriften er hevet*. Oslo: Grette. Tilgjengelig fra: <https://www.grette.no/fagforum/terskelverdiene-i-anskaffelsesforskriftene-er-hevet/> (lest 20.11.2016).

Det Kongelige Justis- og Politidepartement. (2011). *Meld. St. 7 (2010–2011) Kampen mot organisert kriminalitet— en felles innsats*: Regjeringen. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/b11f929a45104ab5b11a8a99f8947bf1/no/pdfs/stm201020110007000dddpdfs.pdf> (lest 28.11.2016).

DIFI. (2016). *Regelverk*. Tilgjengelig fra: <https://www.anskaffelser.no/gjore-anskaffelser/anskaffelsesfaglige-temaer/regelverk> (lest 27.10.16).

Direktoratet for byggkvalitet. (2016). *Mottok forslag til kompetansekrav for sentral godkjenning*: Direktoratet for byggkvalitet. Tilgjengelig fra: <https://dibk.no/om-oss/Nyhetsarkiv/bnl-har-levert-forslag-til-kompetansekrav-for-sentral-godkjenning/> (lest 4.12.2016).

Joelson, T. (2016). *Leverte forslag til sentral godkjenning*: Byggeindustrien Bygg.no. Tilgjengelig fra: <http://www.bygg.no/article/1294630> (lest 4.12.2016).

KOFA, K. f. o. a. (2016). *Ny lov om offentlige anskaffelser er vedtatt. Planlagt data for ikrafttredelse er 1.januar 2017.*: KOFA. Tilgjengelig fra:
<http://www.kofa.no/no/aktuelt/nyheter/2016/Ny-lov-om-offentlige-anskaffelser-er-vedtatt/> (lest 27.10.2016).

NAV. (2016). *Trygdesvindel for 183 millioner*. NAV. Tilgjengelig fra:
<https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Statistikk/Flere+statistikkomrader/Relatert+informasjon/pm-trygdemisbruk-27.9-kl-10-00> (lest 30.11.2016).

Politiet. (2016). *Lønnede årsverk 3. kvartal 2016*: Politiet. Tilgjengelig fra:
https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/politidirektoratet/Vedlegg_3898.pdf (lest 08.11.2016).

R. K. Andersen, L. E. J. R. S. F. (2014). *Privatmarkedet i byggenæringen: Usynlig arbeidsmarked i de tusen hjem*. Oslo: FAFO. Tilgjengelig fra:
<http://www.fafo.no/images/pub/2014/20361.pdf> (lest 05.09.2016).

Regjeringen. (2013). *Næringslivets samfunnsansvar*. Oslo: Nærings- og fiskeridepartementet. Tilgjengelig fra:
<https://www.regjeringen.no/no/tema/naringsliv/internasjonalt-naringssamarbeid-og-eksport/samfunnsansvar/id603511/> (lest 07.09.2016).

Regjeringen. (2016a). *Avgiftsatser 2016*: Regjeringen. Tilgjengelig fra:
<https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/skatter-og-avgifter/avgiftssatser-i-2015-og-foreslatte-satser-for-2016/id2457142/> (lest 14.11.2016).

Regjeringen. (2016b). *Enklere anskaffelsesregler*. Tilgjengelig fra:
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/enklere-anskaffelsesregler/id2509306/> (lest 19.11.2016).

Regjeringen. (2016c). *Skattesatser 2016*: Regjeringen. Tilgjengelig fra:
<https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/skatter-og-avgifter/skattesatser-fradrag-og-belopsgrenser-i-2016/id2457143/> (lest 14.11.2016).

Skatteetaten. (2016). *D-nummer*. Tilgjengelig fra:
<http://www.skatteetaten.no/no/Person/Skattekort-og-forskuddsskatt/Utenlandsk-arbeidstaker/D-nummer/D-nummer1/> (lest 09.11.2016).

Skatteetaten, J. E. K. (2012). *Prosjekt Fiktiv Fakturering*. Tilgjengelig fra: http://www.randex.no/mlf/MLF-nytt_juni_2012/skattekrim.pdf (lest 29.08.2016).

Statistisk sentralbyrå. (2016a). *Bygge- og anleggsvirksomhet, strukturstatistikk, 2014*: Statistisk Sentralbyrå. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/statistikker/stbygganl/aar/2016-04-19> (lest 08.11.2016).

Statistisk sentralbyrå. (2016b). *Nøkkeltall for nasjonalregnskap*: Statistisk sentralbyrå. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/nokkeltall> (lest 09.11.2016).

Avisartikler

Einar Haakaas, S. G.-D. m. f. (2014-2015). Serie: Grå økonomi. *Aftenposten*.

Vedlegg

Vedlegg A: Casebeskrivelse

Aktiv Malerservice-saken

All informasjon om casen er primært hentet fra straffesakens papirer (27 061 sider) dersom ikke annet er spesifisert. Noe informasjon er også hentet fra erfaringene til Søfting tilknyttet saken og Aftenpostens omtale i serien Grå Økonomi. Informasjon hentet fra Aftenposten er sjekket opp mot straffesakens papirer. Aftenpostens papirutgave inneholdt 45 artikler fra 26. mars 2014 frem til 7. april 2015. All informasjon hentet fra Aftenposten er kontrollert mot enten sakspapirene eller samtaler med Søfting. Avhør og dom er de viktigste dokumentene fra sakspapirene for å beskrive casen. Dommen er offentliggjort uten begrensning i offentlig gjengivelse på Lovdata (Borgarting lagmannsrett 2016). Saken handler om et nettverk med en bakmann som systematisk drev skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking av penger i byggebransjen i Norge. Nettverket til bakmannen besto av 37 underentreprenører som ble benyttet om hverandre.

I Aktiv Malerservice-saken var det to store norske børsnoterte entreprenører, Konsern A og Konsern B, som ble berørt. Disse aktørene har høy intern kompetanse innen mange ulike fagområder, og er således kjøpere av tjenester som andre leverandører tilbyr i tillegg til at de har interne tjenester. Byggherren på prosjektene har ansvar for å utføre påseplikten (Arbeids- og sosialdepartementet 2008).

I flere byggeprosjekter i Oslo-området var bakmannen bak Aktiv Malerservice-saken involvert som underleverandør for de to norske entreprenørene, konsern A og B. Bakmannen i Aktiv Malerservice-saken var daglig leder i mellomleddet Aktiv Malerservice. Mellomleddet kontraherte uttaksledd under seg for å "utføre" malerjobben. Stråselkapene ble kontrahert kun for å fakturere Aktiv Malerservice for jobben, slik at merverdiavgift tilsynelatende ble betalt. Uttaksleddet som ble kontrahert betalte ikke merverdiavgift til staten.

Stråselkapene, uttaksleddet, tok pengene som kom inn på konto ut i kontanter. Deretter ble pengene levert tilbake til bakmannens firma, mellomleddet, som igjen kan betalte lønn til sine ansatte svart. Bakmannen i mellomleddet unndro over 41 millioner kroner. Listen med underleverandører kunne være lang i noen prosjekter, og gjerne med et enkeltpersonsforetak som stråselkap i bunnen. Totalt var det 37 underleverandører i nettverket til bakmannen i Aktiv Malerservice-saken. 34 av de 37 underleverandørene var stråselkaper med eneste formål å ta ut penger kontant. Åtte av dem ble opprettet med falsk identitet. 24 av selskapene hadde ingen registrerte ansatte.

I virkeligheten var det bakmannen som drev alle de 37 stråselkapene, som var opprettet med enten stjalne eller falske identiteter. For eksempel sto ektefellen til bakmannen oppført som daglig leder i ett av selskapene, men uten at ektefellen faktisk styrte firmaet. I

andre firmaer brukte bakmannen stjålne identiteter fra tredjelandsborgere med falske pass, blant annet fra Bulgaria. Etterforskningen viste blant annet at en person sto bak fire ulike identiteter registrert i fire ulike selskaper gjennom flere år. Politiet slet med å finne ut hvem vedkommende var, men etter mange avhør over lang tid fant de hans virkelige identitet.

Bakmannen organiserte alt for de som jobbet nettverket. De fikk hjelp med å ordne HMS-kort, bankkort og norsk bankkonto. For tredjelandsborgere hjalp bakmannen til med å få et D-nummer. D-nummeret må alle arbeidstakere som er tredjelandsborgere og som ikke skal være i Norge i mer enn 6 måneder ha for å bli registrert i folkeregisteret og for å få skattekort (Skatteetaten 2016). Vedkommende tilrettela alle praktiske forhold for dem som jobbet for han. Han hentet dem på flyplassen og ordnet bopel. Bakmannen hjalp dem med å melde seg inn i senter for utenlandsk arbeidskraft ved å bruke enten falske pass eller en annen persons identitet. Falske pass og HMS-kort fikk bakmannen ordnet til en rimelig penge i Oslo.

Bakmannen, en 32 år gammel albansk mann, ble dømt før grovt heleri, grovt merverdiavgiftsbedrageri, bruk av utenlandsk arbeidskraft uten gyldig oppholds- og arbeidstillatelse og brudd på bokføringsloven under skjerpene omstendigheter til fengsel i 5 år. Vedkommende ble fradømt retten til å drive selvstendig næringsvirksomhet på ubestemt tid. I tillegg fikk han et krav om inndragning på 14 400 000 kroner. Totalt ble det overført cirka 31 900 000 kroner i tiltaleperioden. Bakmannen ble dømt for å ha brutt

- Straffeloven (1902) § 270, §271, §317
- Merverdiavgiftsloven (2009) §21-4
- Bokføringsloven (2004) §15.

I tillegg henvises det til Menneskerettsloven (1999) EMKN A6, Ligningsloven (1980), Straffeprosessloven (1981) §34, §44, §436, §437 og Grunnlova (1814) §95 i dommen.

Vedlegg B: Intervjuguide

B.1 Introduksjon

Mitt navn er Marie Hammer Iversen. Denne høsten skriver jeg min masteroppgave ved Norges miljø og biovitenskapelige universitet (NMBU) på Ås. Jeg studerer Industriell økonomi, og skal levere masteroppgaven i desember 2016.

Oppgavens mål er å øke bevisstheten tilknyttet langsiktig omdømmebygging i bygg- og anleggsbransjen. Hovedfokus i oppgaven er hvordan entreprenørene ivaretar omdømmet overfor byggherrene når det oppdages arbeidsmarkeds kriminalitet hos en eller flere underleverandører. For å undersøke håndteringen av omdømmet vil det bli intervjuet to entreprenører i ulike prosjekter med forskjellige byggherrer. I tillegg til sakspapirene fra Aktiv Malerservice-saken har Aftenpostens serie om Grå økonomi vært utgangspunktet for valg av intervjuobjekter.

Du vil bli anonymisert i oppgaven, og kan når som helst trekke deg. I utgangspunktet vil intervjuet vare i omtrent 30-45 min. Dersom det er i orden for deg tas intervjuet opp, i tillegg til at det noteres underveis. Et referat sendes til deg for godkjenning før det benyttes i oppgaven.

B.2 Om intervjuobjektet

Navn på virksomhet:	
Navn på intervjuobjekt:	
Stilling til intervjuobjekt:	
Epost:	

B.3 Intervju med Politiet

Følgende spørsmål stilles til Politiet (Forskningsspørsmål 1 og 2):

I bygg- og anleggsbransjen forekommer det ulike typer kriminalitet. I dette intervjuet er det ønsket å gå igjennom de formene for arbeidsmarkeds kriminalitet som forekommer i bygg- og anleggsbransjen i Norge, og avdekke muligheter og utfordringer med de ulike formene for entreprenøren sett fra Politiets ståsted.

1. Hva er de største utfordringene og mulighetene for aktørene i bygg- og anleggsbransjen innen:
 - Brudd på arbeidsmiljøloven og allmenngjøringsloven?
 - Ulovlig og svart arbeid?
 - Menneskehandel for utnyttelse til tvangsarbeid?
 - Trygdesvindler?
 - Bruk av uriktig dokumentasjon?

- Skatte- og avgiftskriminalitet?
 - Hvitvasking?
2. Hvor mener Politiet bygg- og anleggsbransjen har sin hovedutfordring med tanke på arbeidsmarkedskriminalitet?
 3. Opplever dere i Politiet et endret fokus i hvordan entreprenørene håndterer sitt omdømme? I så fall hvordan?
 4. Har det dukket opp nye former for arbeidsmarkedskriminalitet siden 2014 som ikke er tatt opp tidligere?
 - Hvis ja:
 - Hvor stort er omfanget?
 - Hvilke former er funnet?
 - Hva er muligheter og utfordringer ved disse formene?
 5. Er det noe mer du ønsker å legge til eller utdype?
 6. Dersom det skulle dukke opp noe mer jeg lurer på, er du da tilgjengelig for flere spørsmål?

B.4 Intervju med entreprenørene

Følgende spørsmål stilles til entreprenørene (Forskningsspørsmål 2 og 3):

1. Hva var virksomhetens satsningsområde i 2012?
2. Hvordan har konsern A/B utviklet satsningsområdet frem til i dag?

I flere byggeprosjekt ble det benyttet en underentreprenør som senere har blitt dømt for skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking. I forbindelse med Aktiv Malerservice-saken var konsernsjef inne til avhør hos Politiet.

3. Hvordan vil du si at Aktiv Malerservice-saken har påvirket satsningsområdet til virksomheten?
4. Hvordan opplevde du at konsern A/B responderte på at en av underleverandørene ble tatt for skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking?
5. Hadde konsern A/B en tydelig strategi for hvordan de skulle opparbeide seg et godt omdømme før Aktiv Malerservice-saken?
6. Hvordan arbeidet konsern A/B for å ivareta omdømmet?
7. Hvordan påvirket avdekkingen av kriminalitet hos underleverandøren forholdet til byggherren?
 - Hvordan tok konsern A/B vare på rykte sitt overfor byggherren?
 - Kunne konsern A/B ha gjort noe annerledes overfor byggherren for å ivareta omdømmet?

8. Kan du beskrive eventuelle tiltak virksomheten foretok i etterkant for å ivareta omdømmet overfor byggherren?

Saken fikk omtale i Aftenpostens serie om Grå økonomi gjennom 2014. En rekke artikler i Grå økonomi-serien har bidratt til at fokuset på arbeidsmarkeds kriminalitet i Norge har økt.

9. Hvordan vil du si at medias dekning av arbeidsmarkeds kriminalitet har påvirket konsern A/B sitt omdømme totalt sett?
10. Kan du fortelle om hvordan konsern A/B arbeider for å sikre langsiktig omdømmebygging?
11. På en skala fra 1-10 – Hvor åpen har du vært i dette intervjuet?
12. Er det noe mer du ønsker å legge til eller utdype?
13. Dersom det skulle dukke opp noe mer jeg lurer på, er du da tilgjengelig for flere spørsmål?

B.5 Intervju med byggherre – Involvert i Aktiv Malerservice-saken

Følgende spørsmål stilles til byggherren (Forskningsspørsmål 2 og 3):

I byggeprosjekt som dere har vært byggherre for har det blitt benyttet et malerfirma som brukte en underentreprenør som senere har blitt dømt for skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking.

1. Hvordan vil du si at forholdet til entreprenøren var før byggestart i prosjektet hvor Aktiv Malerservice var kontrahert?
2. Hvordan vil du si at straffesaken mot underentreprenøren påvirket forholdet til Konsern A/B?
3. I hvor stor grad vil du si at omdømme var avgjørende i valg av entreprenør?
4. Hvordan responderte byggherren på at en av deres entreprenør brukte en underleverandør som ble tatt for skatte- og avgiftskriminalitet og hvitvasking?
5. Kan du beskrive tiltak entreprenøren gjorde som følge av den kriminelle handlingen for å ivareta omdømmet overfor dere som byggherre?
6. Påvirket avdekkingen av kriminalitet hos underentreprenøren forholdet til entreprenøren?
 - Hvordan tok entreprenøren vare på rykte sitt overfor byggherren?
 - Hvordan påvirket avdekkingen forholdet til byggherren?
 - Kunne entreprenøren ha gjort noe annerledes overfor byggherren?

Saken fikk omtale i Aftenpostens serie om Grå økonomi gjennom 2014. En rekke artikler i Grå økonomi-serien har bidratt til at fokuset på arbeidsmarkeds kriminalitet i Norge har økt.

7. Hvordan vil du si at medias dekning av arbeidsmarkeds kriminalitet har påvirket konsern A/B sitt omdømme totalt sett?
8. På en skala fra 1-10 – Hvor åpen har du vært i dette intervjuet?
9. Er det noe mer du ønsker å legge til eller utdype?
10. Dersom det skulle dukke opp noe mer jeg lurere på, er du da tilgjengelig for flere spørsmål?

B.6 Intervju med byggherre – Ikke involvert i Aktiv Malerservice-saken

Følgende spørsmål stilles til byggherrene som ikke var involvert i Aktiv Malerservice-saken (forskningsspørsmål 2 og 3):

1. Hvordan vil du beskrive forholdet deres til entreprenørene?
2. Hvordan forandret forholdet seg i etterkant av at det kom frem i media at de hadde brukt underentreprenører som senere har blitt dømt for hvitvasking og skatte- og avgiftskriminalitet?
3. Hvordan tok entreprenørene vare på rykte sitt overfor dere som byggherre?
4. Kunne entreprenøren ha gjort noe annerledes overfor dere?
5. I hvor stor grad vil du si at omdømme er avgjørende i valg av entreprenør?
6. Hvordan responderte dere som byggherre på at organiserte kriminelle aktører hadde fått fotfeste i norsk byggebransje?
7. Kan du beskrive tiltak entreprenørene gjorde som følge av den kriminelle handlingen for å ivareta omdømmet overfor dere som byggherre?

Sakene tilknyttet dette fikk omtale i Aftenpostens serie om Grå økonomi gjennom 2014. En rekke artikler i Grå økonomi-

serien har bidratt til at fokuset på arbeidsmarkeds kriminalitet i Norge har økt.

8. Hvordan vil du si at medias dekning av arbeidsmarkeds kriminalitet har påvirket Konsern A/B sitt omdømme totalt sett?
9. Hvordan vil du si at medias dekning av arbeidsmarkeds kriminalitet har påvirket byggebransjen sitt omdømme totalt sett?
10. På en skala fra 1-10 – Hvor åpen har du vært i dette intervjuet?
11. Er det noe mer du ønsker å legge til eller utdype?
12. Dersom det skulle dukke opp noe mer jeg lurere på, er du da tilgjengelig for flere spørsmål?

Norges miljø- og biovitenskapelig universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway